

Fiber genom Varv, Styra och Allhelgona socknar i Östergötland – tretton lämningar och sex nyregistreringar

L2010:7012, L2009:9850, L2010:2117, L2010:2912, L2009:9952, L2010:7481,
L2010:2843, L2010:2111, L2009:9953, L2009:8008, L2009:7999, L2012:822,
L2009:8012, L2020:8886, L2020:7271, L2020:4609, L2020:4600,
L2020:4592, L2020:4589

Varv, Styra och Allhelgona socken
Motala och Mjölby kommun
Östergötland

Johnny Rönngren

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB

Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro

Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Östergötlands län med platsen
för schaktningsövervakningarna markerad i rött.*

© 2020 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2020:62

Författare Johnny Rönngren

Kvalitetsgranskning Nina Balknäs

Grafisk form Nina Balknäs

Omslagsfoto Schaktning vid stensättning L2010:2843, foto från nordväst.

Foto Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY. Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371_200001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2020:62

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Fiber genom Varv, Styra och Allhelgona socknar i Östergötland – tretton lämningar och sex nyregistreringar

L2010:7012, L2009:9850, L2010:2117, L2010:2912, L2009:9952, L2010:7481, L2010:2843,
L2010:2111, L2009:9953, L2009:8008, L2009:7999, L2012:822, L2009:8012, L2020:8886,
L2020:7271, L2020:4609, L2020:4600, L2020:4592, L2020:4589

Varv, Styra och Allhelgona socken

Motala och Mjölby kommun

Östergötland

Johnny Rönngren

Lst dnr 431-7693-2019

Tekniska och administrativa uppgifter

Län	Östergötland
Kommun	Motala, Mjölby
Landskap	Östergötland
Socken	Varv, Styra, Allhelgona
Fastigheter	Ett flertal

Fornlämningsnummer	L2010:7012, L2009:9850, L2010:2117, L2010:2912, L2009:9952, L2010:7481, L2010:2843, L2010:2111, L2009:9953, L2009:8008, L2009:7999, L2012:822, L2009:8012, L2020:8886, L2020:7271, L2020:4609, L2020:4600, L2020:4592, L2020:4589
Lämningstyp	Boplats, lägenhetsbebyggelse, hägnad, stensättning, bytomt/gårdstomt, begravningsplats, Grav- och boplatssområde, grav markerad av sten/block, område med fossil åkermark
Datering	Förhistorisk tid, historisk tid

Typ av undersökning	Schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2019-08-22
Länsstyrelsens diarienummer	431-7693-2019
Uppdragsnummer i Fornreg	201900942
Arkeologgruppens projektnummer	P19049

Projektledare	Johnny Rönngren
Fältpersonal	Johnny Rönngren, Tobias Vinoy

Undersökningstid	september 2019 – mars 2020
Undersökt yta	1 100 kvadratmeter
Inmätningsteknik	Hand-GPS
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tills vidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tills vidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Fynd förvaras hos Arkeologgruppen AB och inväntar beslut om fyndfördelning.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö	6
Syfte	7
Metod och genomförande	7
Schaktning utan arkeolog	8
Ändringar i antalet berörda lämningar	9
Nyregistreringar	9
L2010:7012 – grav- och boplatssområde	13
L2009:9850 – bytomt/gårdsläge (Sörby)	16
L2010:2912 – grav markerad av sten/block	20
L2009:9952 – bytomt/gårdstomt (Nedre Götala)	22
L2010:7481 – begravningsplats (Varvs ödekyrkogård)	26
L2010:2843 – stensättning	30
Tolkning och nyregistrering av stensättningar L2020:4600 och L2020:4609	32
L2010:2111 – hällristning	35
L2009:9953 – bytomt/gårdstomt (Födekulla)	38
Lämning utanför uppdrag: L2020:7271 – hägnad	42
L2009:8008 – fossil åkermark	44
L2009:7999 – fossil åkermark	48
L2012:822 – lägenhetsbebyggelse (Torpet Nybygget)	50
L2009:8012 – boplatssområde	57
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	66
Referenser	67
Bilagor	68
Bilaga 1. Schakttabell	68
Bilaga 2. Anläggningstabell	70
Bilaga 3. Fyndtabell	72
Bilaga 4. ¹⁴ C-datering	73
Bilaga 4. Arkeobotanisk analys	74

Figur 1. Karta över trakten mellan Mjölby och Motala med platsen för de undersökta lämningarna inom den svarta cirkeln. Skala 1:250 000.

Sammanfattning

I samband med att Utsikt Bredband AB skulle utföra markarbeten i form av nedgrävning av fiber i Motala och Mjölby kommun skulle ett flertal lämningar beröras vid markarbetena. Arkeologgruppen AB fick i uppdrag av Länsstyrelsen i Östergötlands län att utföra arkeologiska schaktningsövervakningar inom de berörda lämningarna.

Sammanlagt berördes 13 tidigare kända lämningar, vilka utgjordes av fossil åkermark, stensättningar, begravningsplatser, boplatser, bytomter och lägenhetsbebyggelse.

Hos två lämningar omvärderades den antikvariska statusen från möjlig fornlämning till fornlämning då arkeologiska resultat eller kart- och arkivstudier motiverar ändringen.

I samband med arbetet nyregistrerades sex nya lämningar då de låg i nära anslutning till schaktarbetet eller berördes av det.

Schaktning utan arkeolog utfördes inom fem lämningar.

Inledning

Då Utsikt Bredband AB skulle utföra markarbeten i form av nedgrävning av fiber inom Styra, Varv och Allhelgona socknar i Mjölby och Motala kommun fick Arkeologgruppen AB i uppdrag att utföra schaktningsövervakning inom lämningar som berördes av arbetet. Arbetet utfördes mellan september 2019 och mars år 2020. Arbetet bekostades av Utsikt Bredband AB. Beslut i ärendet fattades 2019-08-22 av Länsstyrelsen i Östergötland (431-7693-2019).

Då undersökningar har utförts inom sammanlagt 13 lämningar och därutöver resulterat i sex nyregistrerade lämningar inom ett större område som omfattar tre socknar och ett flertal olika lämningstyper, innebär detta att rapportens struktur kommer att anpassas efter detta. För varje lämning presenteras bakgrund, resultat och tolkning var för sig. Där revideringar och omvärderingar har utförts presenteras även det i tolkningsdelen för respektive lämning. Därmed förenklas läsningen av rapporten då informationen rörande varje lämning hålls samman snarare än att de sprids ut i rapporten.

Figur 2. Schaktning inom område med fossil åkermark (L2009:8008) innan fiber nedlägges. Foto från norr.

Bakgrund och kulturmiljö

Fältarbetet utfördes inom Varv, Styra och Allgelgona socknar i västra Östgötaslätten. Terrängen utgörs av en svagt böljande flackt landskap där bebyggelse främst påträffas på moränåsarna. Fornlämningsbilden är rik och förekommer främst längs områdets moränåsar och utgörs av bosättningar från stenålder fram till historisk tid, medan gravfält och stensättningar i högre grad förekommer i utmarkerna. I området finns även ett av Östergötlands mest betydelsefulla gravfält (L2010:7012) som ursprungligen utgjorts av mins 12 gravhögar. Då Hjalmar Stolpe genomförde utgrävningar av gravfältet påträffades ett flertal praktföremål i form av glasbägare, en komplett vapenutrustning och ett flertal beslag och spännen som daterades till vendeltid och folkvandringstid (Arbman 1942). Gravfältet kom även att beröras vid den aktuella undersökningen, dessvärre utfördes schaktning utan närvaro av arkeolog inom lämningen.

I västra delen av Styra och Allhelgona socknar har ett flertal arkeologiska undersökningar utförts under tidigt 2000-tal i samband med anläggandet av en dubbelspårig järnväg samt ombyggnad av väg 50 och 31. De utgörs främst av boplatser, bland annat L2009:9839, L2009:9828, L2009:9833, vilka ligger inom Styra och Allhelgona socknar och daterats till, yngre stenålder, förromersk och romersk järnålder (Lagerstedt & Söderberg 2013).

Figur 3. Dokumentering av påträffade lämningar, här vid kokgrop A232 i L2009:8012, där kol från en hård (A239) ¹⁴C-daterades till 36 f. Kr.–121 e. Kr. Foto från söder.

Syfte

Syftet med undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt undersöka, dokumentera och tolka de arkeologiska lämningar som eventuellt skulle påträffas vid schaktningsövervakningen.

Metod och genomförande

Uppdraget innebar att utföra en arkeologisk schaktningsövervakning inom de lämningar som berördes av markarbeten för fibergrävning. Det innebar att en arkeolog övervakade ledningsgrävningen som skedde skiktvis med grävmaskin ner till planerat schaktdjup. Schaktet och eventuella anläggningar skulle dokumenterats. Dokumentation skedde genom digital inmätning och skriftliga beskrivningar; till dem knöts digitala fotografier. Inmätning skedde med handhållen GPS. Metalldetektor användes i samband med schaktningsövervakningen. Den användes dels över påträffade anläggningar och vid genomgång av uppgrävda schaktmassor.

Schaktning utan arkeolog

I ett flertal fall utfördes inledningsvis ett flertal markarbeten inom fornlämningar utan närvaro av arkeolog. Inledningsvis berodde det på missförstånd hos Utsikt Bredband AB som inte trodde att lämningar fanns på platsen (L2010:7012, L2009:9850).

I annat fall rörde det sig om att Utsikt Bredband AB felaktigt antog att det var tillåtet att utföra grävarbeten strax utanför lämningsytan (L2010:7481), det vill säga att arkeolog endast behövde närvara då schaktarbeten utfördes inom en lämning. Vidare orsakade felaktiga kartor, som tilldelats gräv-entreprenörer, rörande lämningsytornas egentliga storlek att en entreprenör i ett fall utförde schaktarbeten inom lämning i tron att de befann sig utanför (L2009:9952). I ytterligare ett fall missade gräventreprenören, som utförde schaktarbeten med mindre maskin i tomtmark, helt att denne utfört schaktarbete i möjlig fornlämning (L2009:9953).

Lämningsnr	Lämnings typ	Händelse	Åtgärd
L2010:7012	Grav- och boplatsoområde	Schaktningsarbete utförd i nord-sydligt riktning längs en sträcka om 140 meter.	Platsen besiktad okulärt. Det grävda schaktet är inmätt.
L2009:9850	Bytomt	Tomtschaktning ned till 0,3 meters djup utför inom en sträcka om 170 meter inom byn.	Platsen besiktad okulärt. Det grävda schaktet är inmätt.
L2010:7481	Begravningsplats	Schaktarbete längs en sträcka om 80 meter i nord-sydlig riktning, utförd omkring 10-15 meter öster om lämningen.	Länsstyrelsen krävde att nytt schakt skulle öppnas bredvid det gamla som ej övervakats. Schakten inmätta.
L2009:9952	Bytomt	Gräventreprenör grävde schakt om 60 meter med 0,2 meter bred skopa ned till 0,3 meters djup.	Platsen besiktad okulärt. Det grävda schaktet är inmätt.
L2009:9953	Bytomt	Gräventreprenör grävde schakt om 25 meter med 0,2 meter bred skopa ned till 0,2 meters djup.	Platsen besiktad okulärt. Det grävda schaktet är inmätt.

Tabell 1. Lämningar där schakt grävts utan närvarande arkeolog.

Ändringar i antalet berörda lämningar

Inledningsvis hade beslut fattats för följande tio lämningar:

- *L2009:8011, L2009:8012, L2009:9952, L2010:2912, L2010:2117, L2010:2843, L2009:9953, L2009:9850, L2010:7481, L2010:7012*

Utöver dessa kom, under arbetets gång, ytterligare lämningar att omfattas av arbetet då ändrade ledningsdragningar kom att beröra följande fyra lämningar:

- *L2012:823, L2010:2111, L2009:8008, L2009:7999*

På grund av samma orsak kom L2009:8011 inte att omfattas av schaktarbete då de boende på platsen meddelade att de inte önskade fiberanslutning. Därmed utfördes schaktarbeten inom och/eller vid tretton lämningar.

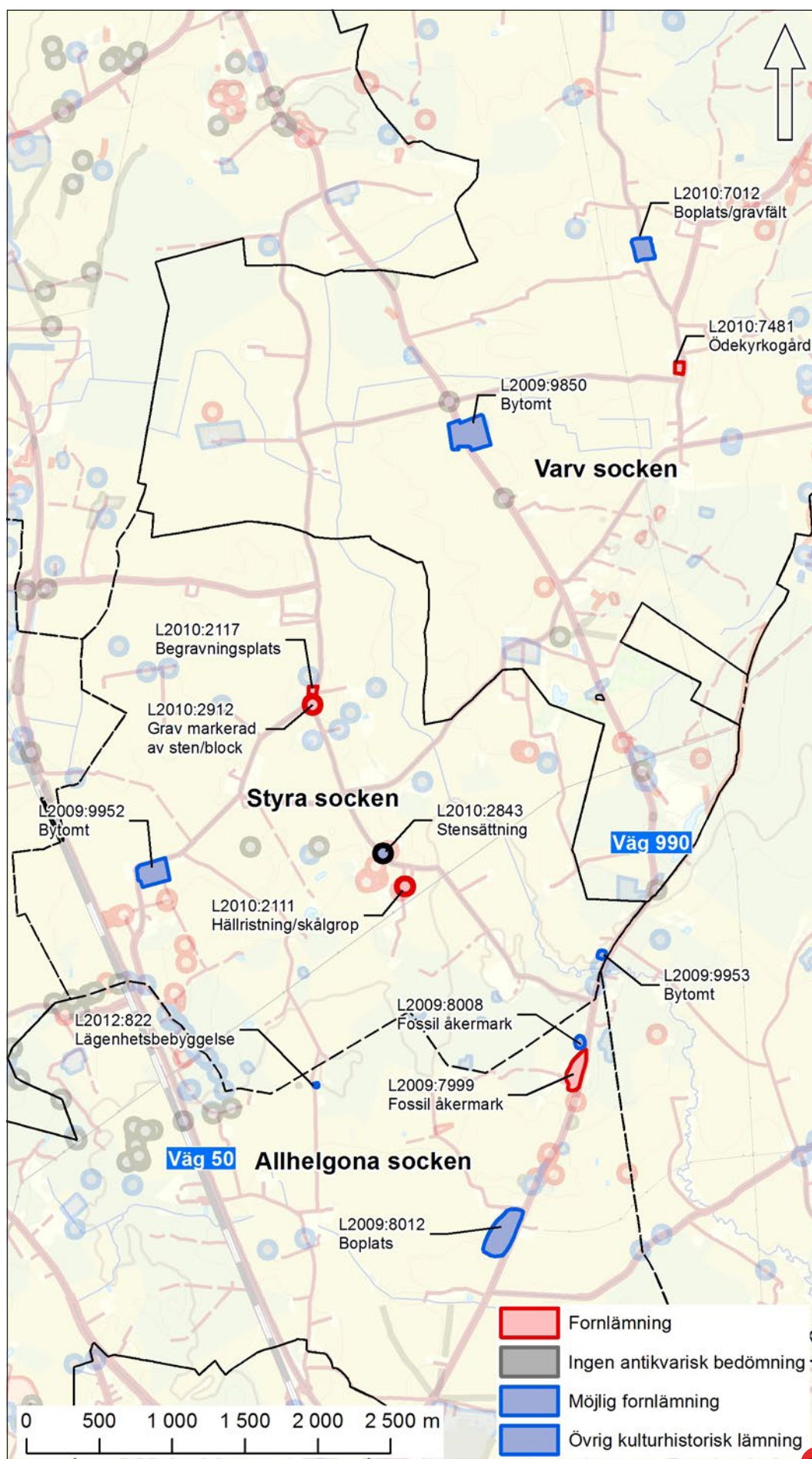
Nyregistreringar

I samband med fältarbeten, kom sex nya lämningar att registreras som ett resultat av lämningar som påträffades i schakt, synliga lämningar i terrängen intill schakt och lämningar påträffade vid kartstudier med relevans för de i fält undersökta lämningarna. De nya lämningarna är:

- *L2020:8886, L2020:7271, L2020:4609, L2020:4600, L2020:4592, L2020:4589*

Lämningsnr	Typ	Status	Resultat	Revidering
L2010:7012	Grav och boplatssområde	Fornlämning	Inga arkeologiska lämningar påträffade.	Skadebeskrivning i KMR
L2009:9850	Bytomt	Möjlig fornlämning	Inga arkeologiska lämningar påträffade.	Skadebeskrivning i KMR
L2010:2117	Begravningsplats	Fornlämning	Inga arkeologiska lämningar påträffade.	
L2010:2912	Grav markerad av sten/block	Fornlämning	Stenen borttagen under 1990-talet	Förstörd, Ingen antikvarisk bedömning
L2009:9952	Bytomt	Möjlig fornlämning	Två husgrunder påträffade	
L2010:7481	Begravningsplats	Fornlämning	Förhistorisk husgrund påträffad. Husgrund kopplad till Varvs by påträffad.	Nyregistreringar L2020:4592 L2020:4589
L2010:2843	Stensättning	Ingen antikvarisk bedömning	Två nya stensättningar påträffades, ett i schakt ett utanför som var synligt i terrängen.	Nyregistreringar L2020:4609 L2020:4600
L2010:2111	Hällristning	Fornlämning	Inga arkeologiska lämningar påträffade.	
L2009:9953	Gårdstomt	Möjlig fornlämning	Äldre odlingslager påträffade	
L2009:8008	Fossil åkermark	Möjlig fornlämning	Äldre odlingslager påträffade	Ytan reviderad
L2009:7999	Fossil åkermark	Fornlämning	Äldre odlingslager påträffade	
L2012:822	Lägenhetsbebyggelse	Möjlig fornlämning	Husgrund och odlingslager påträffade	Ytan reviderad. Omvärderad till fornlämning
L2009:8012	Boplat	Möjlig fornlämning	Flertal stolphål, två härdar, en kokgrop och fynd av brända ben	Ytan reviderad. Omvärderad till fornlämning

Tabell 2. Tabell över berörda lämningar i samband med att fiber nedgrävdes i och/eller vid dem.

Figur 4. Karta över lämningar som undersöktes i samband med att fiber nedgrävdes i och/eller vid dem. Skala 1:40 000.

Figur 5. Karta över nya lämningar som registrerades i samband med arbetet. Skala 1:40 000.

Lämningsnr	Typ	Status	Beskrivning
L2020:8886	Lägenhetsbebyggelse	Ingen antikvarisk bedömning	Uppgift om läge för soldattorp.
L2020:7271	Hägnad	Fornlämning	Hägnadsvall 220 meter lång, 2-3 meter bred. Synlig och omnämnd i äldre kartmaterial.
L2020:4609	Stensättning	Möjlig fornlämning	Stenpackning 3,5x1 meter påträffad i schakt i samband med schaktningsövervakning.
L2020:4600	Stensättning	Fornlämning	Stensättning, 5 meter i diameter, 0,1 meter hög. Tydlig kantkedja i norr och öster, med 0,2-0,4 meter stora stenar. Övertorvad.
L2020:4592	Boplatssområde	Fornlämning	Boplatssområde bestående av två stenfyllda väggrännor med inslag av bränd lera i rännan.
L2020:4589	Bytomt	Möjlig fornlämning	Varvs bytomt fördelad på två platser med större bybildning norr om kyrkan, 160x140 m (Ö-V), och 130 m Ö om denna, mindre bytomt 150x80 m (N-S). Baserat på kartöverlägg från storskifteskartan år 1769.

Tabell 3. Tabell som kortfattat redovisar nya lämningar som registrerades i samband med arbetet.

L2010:7012 – grav- och boplatssområde

Bakgrund och tidigare undersökningar

Lämningen utgörs av ett kombinerat grav-och boplatssområde beläget på en höjd och omgiven av ett flackt landskap. Under sent 1800-tal undersöktes delar av gravfältet av Hjalmar Stolpe. Gravarna, vilka utgjorts av minst tolv högar, beskrivs ha utgjorts av centralrösen varav en grav innehöll en komplett vapenutrustning. Även dryckeshorn, vendeltida bronsbeslag och cloisonée-fragment från folkvandringstid tillvaratogs (Arbman 1942; Lundqvist 2004; Rundqvist & Olsson 2007). I samband med att Martin Rundqvist år 2007, som del i ett forskningsprojekt, utförde sökning med metalldetektor inom lämningen påträffades fynd i form av urnespänne och bronshängen från 1100-tal och del av en trebent mässinggryta. Fynden tolkades utgöra indikation på att äldre bebyggelse funnits på platsen (Rundqvist & Olsson 2007).

År 2013 utförde Östergötlands museum en arkeologisk schaktningsövervakning på östra sidan om vägen, som passerar genom lämningen, och fann två härdar och ett kulturlager (Räf 2014). Bränt ben från härdarna ¹⁴C-analyserades och daterades till 100 f.Kr. – 70 e.Kr. och 380–540 e.Kr. varav den senare dateringen därmed är samtida med gravfältets brukningsperiod.

Resultat

Vid lämningen hade schaktarbete i form av plöjning utförts utan närvaro av arkeolog. Den oövervakade grävsträckan var omkring 140 meter lång där schaktet främst hade grävts på västra sidan om vägen. I norr hade schaktning utförts på östra sidan om vägen strax norr om de lämningar som påträffades av Östergötlands museum år 2013. Därmed finns risk att lämningar har förstörts i samband med schaktarbetet.

Vid senare tillfälle utfördes tomtgrävning varvid schaktningsövervakning utfördes. Tre schakt (S104, S105, S106) grävdes med en längd om cirka 15–25 meter och en bredd om 0,25 meter. Schakten grävdes ned till 0,2–0,3 meters djup och berörde enbart matjord.

Tolkning och revidering

Inga närmare tolkningar kan göras utifrån resultaten då enbart matjord berördes i de grävda schakten. Skadebeskrivning i Kulturmiljöregistret uppdaterades.

Figur 6. Vy över delar av sträckan som grävdes utan närvaro av arkeolog. Närmast i bild ses del av schakt som grävts norr om den åker i vilken Östergötlands museum påträffade lämningar år 2013. Schaktning utan närvaro av arkeolog utfördes även på västra sidan om vägen mellan väg och buskage/staket. Foto från norr.

Figur 7. Schakt 104 som endast berörde matjordslager. Foto från väster.

Figur 8. schaktplan över de schakt som grävdes inom L2010:7012. Skala 1:2 000.

L2009:9850 – bytomt/gårdsläge (Sörby)

Bakgrund

Bytomten lokaliserades i samband med en arkeologisk utredning etapp 1 och 2 vid arbetet inför riksväg 50 (Larsson 1997). Lämningens yta på 270×150 meter (Ö–V) är baserad på kartöverlägg från åren 1635–37 då gården bestod av fyra gårdar, varav tre gårdar var belägna öster om vägen och en gård på västra sidan. Inom lämningen finns en husgrund från en 30 meter lång äldre mangårdsbyggnad (L2010:1206).

Resultat

Inför fältarbetet hade två schakt om sammanlagt 185 meter grävts utan närvaro av arkeolog. Schakt 101 var 130 meter långt och hade grävts med mindre maskin med en skopbred om 0,3 meter, ned till 0,3 meters djup. Schakt 102 var 55 meter långt och hade grävts med en skopbredd om 0,3 meter ned till 0,6–0,8 meters djup.

Kvar att gräva var en sträcka om 15 meter. Schakt 103 var 0,3 meter brett och 0,6 meter djupt och grävdes i en befintlig grusväg. Schaktet utgjordes överst av 0,1 meter tjockt väggrus vilket överlagrade ett äldre matjordslager som sträckte sig ned till 0,3 meters djup. I botten utgjordes schaktet av en gråbrun sandig morän.

Tolkning

Inga närmare tolkningar kan göras utifrån resultaten då enbart matjord och lager från grusvägen berördes i de grävda schakten.

Figur 9. Schaktplan över de schakt som grävdes inom lämningen. Schaktning utan arkeolog hade utförts och enbart en sträcka om 15 meter fanns kvar att schaktningsövervaka. Skala 1:2 000.

L2010:2117 – begravningsplats, ödekyrkogård (Styras gamla kyrka)

Bakgrund

Kyrkan utgjordes ursprungligen av en romansk kyrka från 1100-tal med långhus, kor och absid. I samband med att Varv och Styra församlingar sammanslogs under mitten av 1800-talet revs kyrkan under 1850-talet. Begravningsplatsen utgörs idag av en 60×50 (N-S) meter stor yta som inhägnas av en stenmur. I kyrkogårdens mitt finns en ruinkulle av den äldre kyrkan som omges av fem resta och två liggande gravhällar i kalksten från 1600- och 1700-talen.

Figur 10. Vy över Styras gamla kyrkas ruinkulle, markerad med ett träkors, och omgivande kyrkogård. Foto från öster.

Resultat

Omkring 5 meter öster om lämningen grävdes två schakt om sammanlagt 105 meter utan att lämningar påträffades. Schakten grävdes på östsluttningen av en ås, på vars krön kyrkan tidigare stod. Schaktet var 0,5 meter brett och 0,7 meter djupt och utgjordes av matjord överst med ett djup om 0,3 meter. Därefter vidtog steril marknivå i form av omväxlande sandig och grusig morän.

Tolkning

Inga närmare tolkningar kan göras utifrån resultaten då enbart matjord och morän berördes i de grävda schakten.

Figur 12. Schakt 107 som grävdes strax öster om begravningsplats L2010:2117.

Figur 11. Schaktplan över schakt som grävdes vid begravningsplatsen L2010:2117 och grav markerad av sten/block. Skala 1:2 000.

L2010:2912 – grav markerad av sten/block

Bakgrund

Enligt lämningsbeskrivningen i Kulturmiljöregistret utgörs stenen av en rest sten i granit, 0,8 meter hög och 0,65 meter bred. Lokaliserad i vägkorsning.

Figur 13. Men vart är graven markerad med stenblock? Den ska ju stå i vägkorsningen. Foto från nordöst.

Resultat

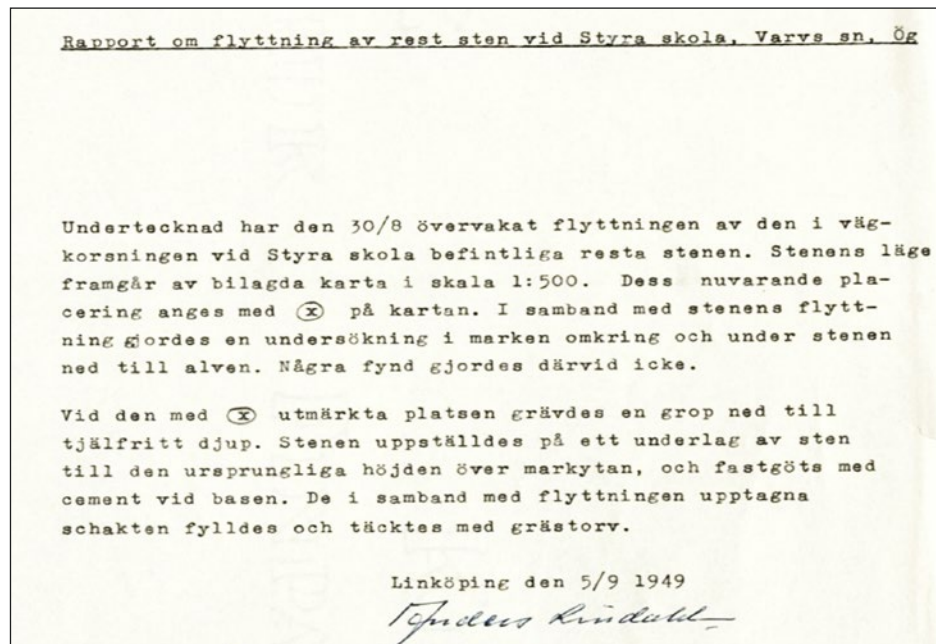
Inledningsvis kunde ingen rest sten, som överensstämde med beskrivningen enligt Kulturmiljöregistret, påträffas. Ett schakt (S110) om 8 meter grävdes där fiberkabeln var planerad att grävas, vilket låg i nära anslutning till lämningens geografiska läge. Schaktet som var 7 meter långt, 1 meter brett och 0,5 meter djupt utgjordes överst av torv som överlagrade ett hårt packat grusmaterial varefter naturlig steril marknivå påträffades vid 0,4 meters djup i form av varviga sandlager.

I samband med att schaktet öppnats kom en boende fram och undrade nyfiket vad som skedde. Denne upplystes om att man letade efter en sten/block. (L2010:2912. Fastighetsägaren som bott på platsen sedan 1955 kunde då berätta att den resta stenen bortflyttats under 1990-talet i samband med att vägkorsningen byggts om. Dessförinnan hade den stått i mitten av en Y-formad vägkorsning. I kulturmiljöregistret framgår emellertid inte att stenen bortflyttats. Det senaste inventeringstillfället var år 1981 då stenen ännu fanns kvar. Sedan dess har vägkorsningen byggts om och stenen bortflyttats.

I inventeringsboken, kopplad till lämningen, refereras till ATA dnr 4120/49. Dessa handlingar är kopplade till ATA dnr 2721/49, vilket behandlar en förfrågan från juni år 1949 att få flytta på "bautastenen" vid vägskalet vid Styra skola. Denna sten uppges vara i vägen i samband med snöplogning samt "hindersam" för trafiken då bilar kört "mot" stenen. Den 30 augusti 1949 övervakade amanuensen Anders Lindahl flyttandet av stenen, som flyttades 2 meter västerut, samt utförde en undersökning av den ursprungliga platsen för stenen utan att påträffa något.

Revidering

Då stenen bortflyttats under 1990-talet och den ursprungliga platsen för stenen undersökts utan resultat, ändras lämningens antikvariska status från fornlämning till ingen antikvarisk bedömning. Lämningen betraktas som förstörd och uppgifter om detta har införts i skadebeskrivningen i Fornreg.

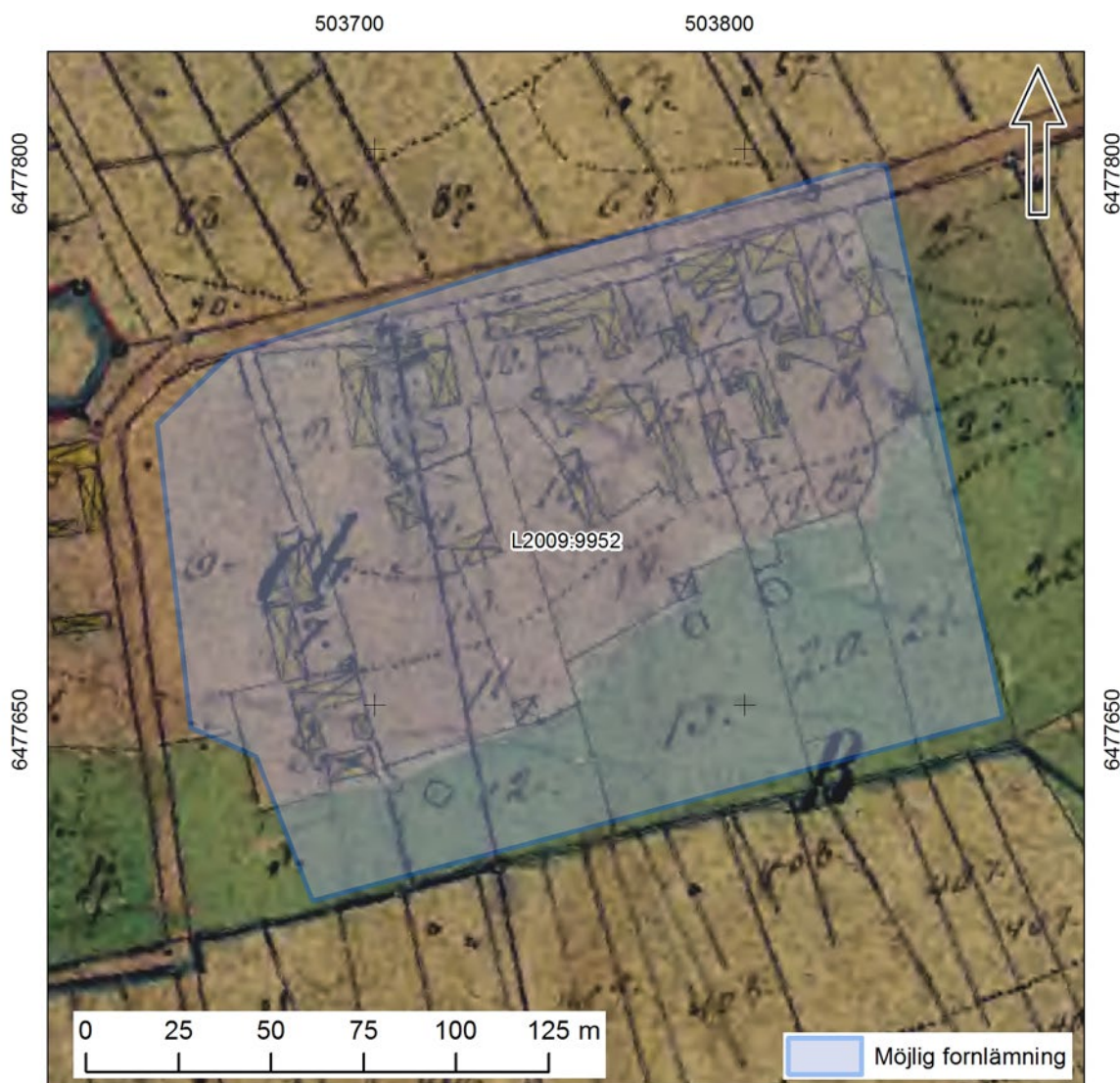

Figur 14. Lindahls arkeologiska rapport i sin helhet (ATA dnr: 4120/49).

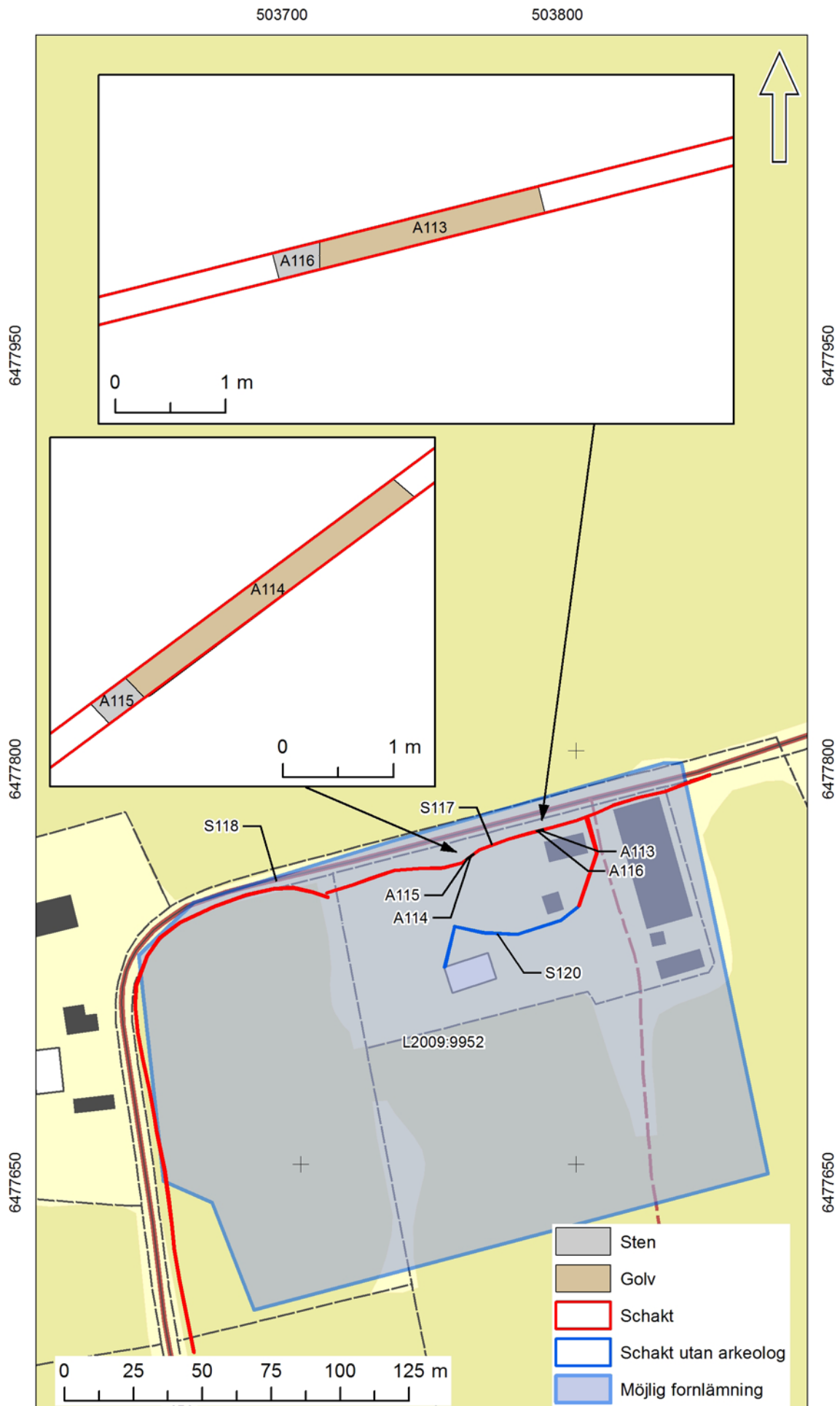
L2009:9952 – bytomt/ gårdstomt (Nedre Götala)

Bakgrund

Bytomten lokaliserades vid en arkeologisk utredning etapp 1 och 2 i samband med arbetet inför riksväg 50 (Larsson 1997). Lämningens yta 220×160 (NÖ–SV) är baserad på kartöverlägg från 1772 då gården bestod av fyra gårdar på rad, belägna på södra sidan om vägen (se LMS 1772:D105-3:1). Enligt laga skifteskartan från år 1849 har gårdarnas långsmala tomter varit tätt bebyggda med flera byggnader som legat med långsidan utmed vägen (LMA 1849:05-STY-19). Bytomten är ännu bebyggd förutom den västra delen (Wästergården) som utgörs av åkermark.

Figur 15. Utdrag ur kartan över laga skifte i Nedre Götala år 1849. I kartan ses byggnader främst i byns norra delar med flera byggnader längs vägen. Skala 1: 2 000.

Figur 16. Schakt och anläggningsplan över schakt som grävdes inom bytomten L2009:9952. Skala 1:2 000. Infällda planer i skala 1:50.

Resultat

Inför fältarbetet hade ett schakt (S120) om 60 meter grävts utan närvaro av arkeolog. Schaktet var 0,2 meter brett och 0,2 meter djupt. Grävningen hade utförts på grund av ett kartfel där lämningarnas geometrier på maskinistens karta inte överensstämde med lämningens egentliga geometri.

Inom bytomten grävdes två schakt under övervakning av arkeolog med en sammanlagd längd av 400 meter.

Figur 17. Schaktning vid norra delen av schakt 118 som grävdes på platsen för den gamla Västergården. Foto från öster.

Schakt 118 grävdes i bytomtens västra del och löpte längs östra sidan om en befintlig väg som schaktet grävdes jämsides med. Schaktet var 220 meter långt, 0,6 meter brett och 0,9 meter djupt. Schaktet grävdes i åkermark och utgjorde överst av ett 0,3-0,5 meter tjockt odlingslager med sandig morän i botten.

Figur 18. Schaktning med liten tomtgrävare vid schakt 117 där rester efter två husgrunder påträffades. I gräsmattan i bild hade en jordvärmekabel grävts ned. Den grävdes även sönder i samband med arbetet, till fastighetsägarens förtret.

Inom den bebyggda delen av bytomten grävdes schakt 117 som var 180 meter långt, 0,3 meter brett och 0,4-0,5 meter djupt. Inom tomten hade fastighetsägaren kring år 2010 låtit gräva ned en jordvärmekabel norr om bostaden, vars nedgrävning påträffades i ytan mellan två husgrunder. Två husgrunder i form av stensyllar (A116, A115), med tillhörande stenpackning (A113, A114) påträffades i schakt 117. Stensyllarna låg vid 0,2 meters djup och utgjordes av 0,2-0,3 meter stora och flata stenar, vilka hade en upp till 3 meter lång stenpackning öster om syllen. Stenpackningarna (A114, A113) låg vid 0,2 meters djup och bestod av en tät lagd stenpackning med upp till 0,2 meter stora stenar.

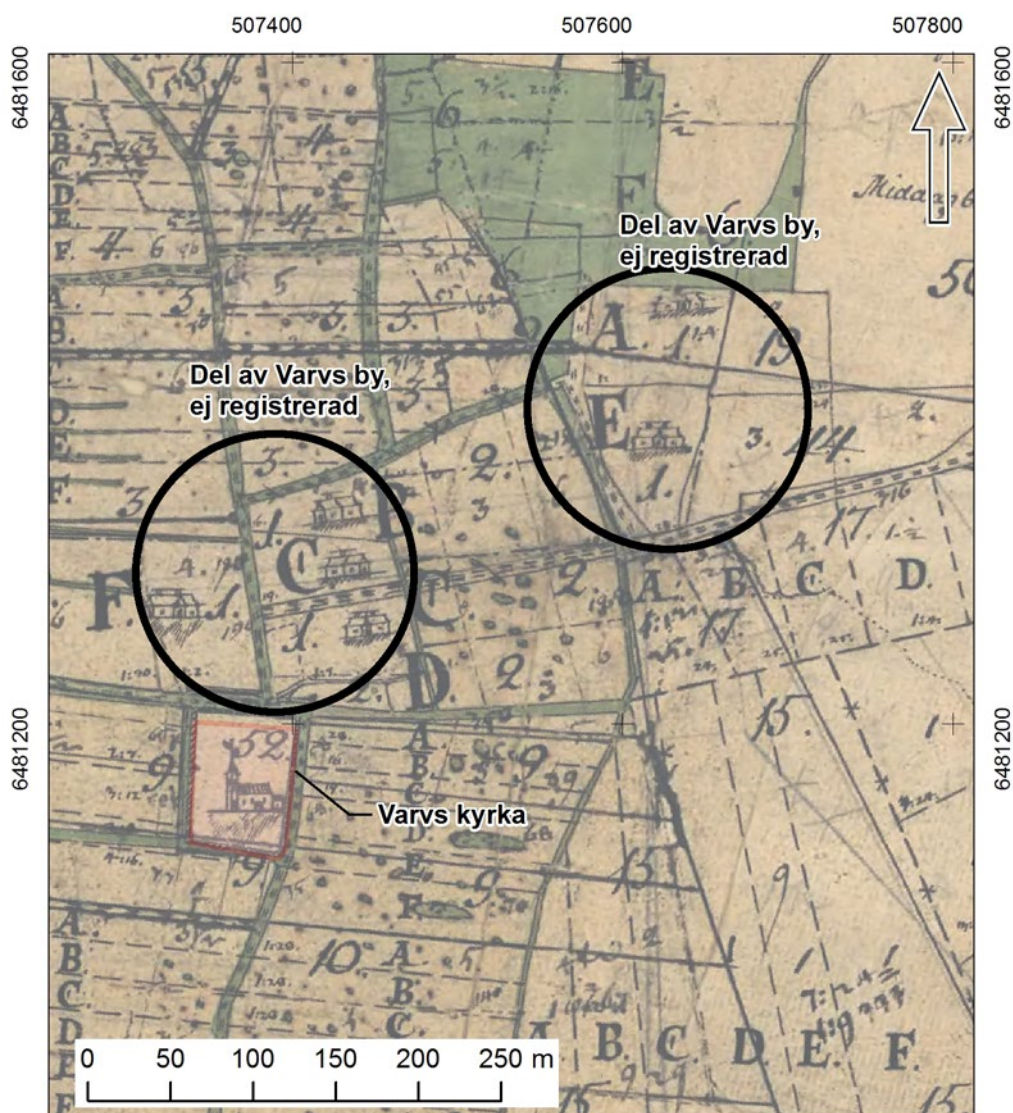
Tolkning

Vid fältarbetet påträffades två lämningar efter husgrunder vars byggnader är synliga i laga skifteskartan över Nedre Götala år 1849. I samband med laga skifte splittrades byn och dess gårdar flyttades. De påträffade husgrunderna utgör därmed rester efter byggnadernas syllar, vilka inte tagits med vid husflytten. Lämningarna dateras därmed till tiden kring 1700- och 1800-tal.

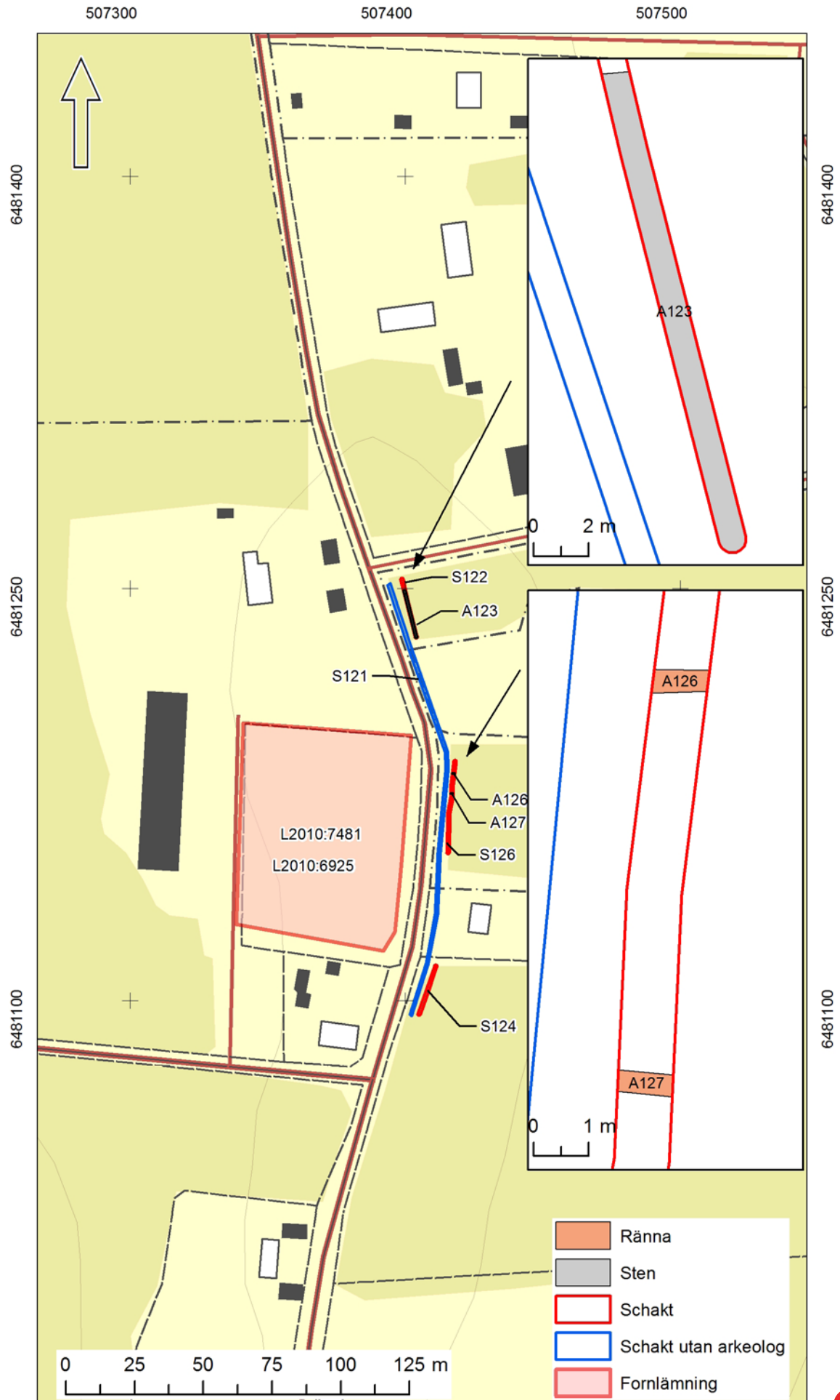
L2010:7481 – begravningsplats (Varvs ödekyrkogård)

Bakgrund

Varvs kyrka består av en 40x8-18 meter stor ruinkulle inom en 80x60 meter stor kyrkogård, omgärdad med stenmur, belägen på en åshöjd och omges av ett lågt och flackt landskap. Kyrkan har legat omedelbart söder om Varvs bytomt som inför fältarbetet inte var registrerat i Kulturmiljöregistret. Varvs bytomt har utifrån storskifteskartan år 1769 utgjorts av sex gårdar fördelat på två platser där fyra gårdar legat i omedelbar anslutning norr om kyrkan inom ett 160–140 meter (Ö–V) stort område (LMA 1769: 05-VAR-13). Ytterligare 130 meter österut har två gårdar legat inom en yta om 150x80 meter (N–S). Båda bvenheterna var uppförda på krönläge av en ås.

Figur 19. Utdrag ur storskifteskartan i Varv år 1769. Norr om kyrkan ses Varvs by lokaliserad på två platser. Skala 1:2 000.

Figur 20. Schakt och resultatplan över lämningar som påträffades i samband med schaktning vid begravningsplatsen (L2010:7481) och kyrkoruinen (L2010:6925). Skala 1:2 000. Med infällda planer i skala 1:200 (den övre) och skala 1:100 (den nedre).

Resultat

På platsen hade nedgrävning av fiberkabel utförts utan närvaro av arkeolog. Då Länsstyrelsen meddelades om detta beslöt den ansvarige handläggaren att schaktning skulle utföras bredvid den redan nedgrävda fiberkabeln.

I samband med fältarbetet på platsen grävdes tre schakt med en sammanlagd sträcka om 75 meter. Två husgrunder påträffades, vilket resulterade i att två nya lämningar registrerades i form av en bytomt (L2020:4589) och en boplatz (L2020:1592).

Lämningar från Varvs bytomt påträffades i schakt 122 där en husgrund (A123) med en kraftig stensyll i öst-västlig riktning påträffades vid 0,3 meters djup. Syllstenarna var huggna och hade fyrkantig form. De var 0,4–0,6 meter stora och 0,4 meter djupa. Söder om stensyllen fanns en stenpackning vid 0,35 meters djup som utgjordes av 0,1–0,2 meter stora tätt packade stenar som delvis täcktes av ett lager med rödaktig lera, sannolikt lerklining efter ett tidigare golv. På stenpackningen påträffades även smidda spikar. En jämförelse med kartöverlägg från laga skifte år 1865 visade att husgrundens läge överensstämde med en ladugårdsbyggnad. Platsen har legat inom bytomtens ägor vid jämförelse med kartmaterial från 1700- och 1600-tal.

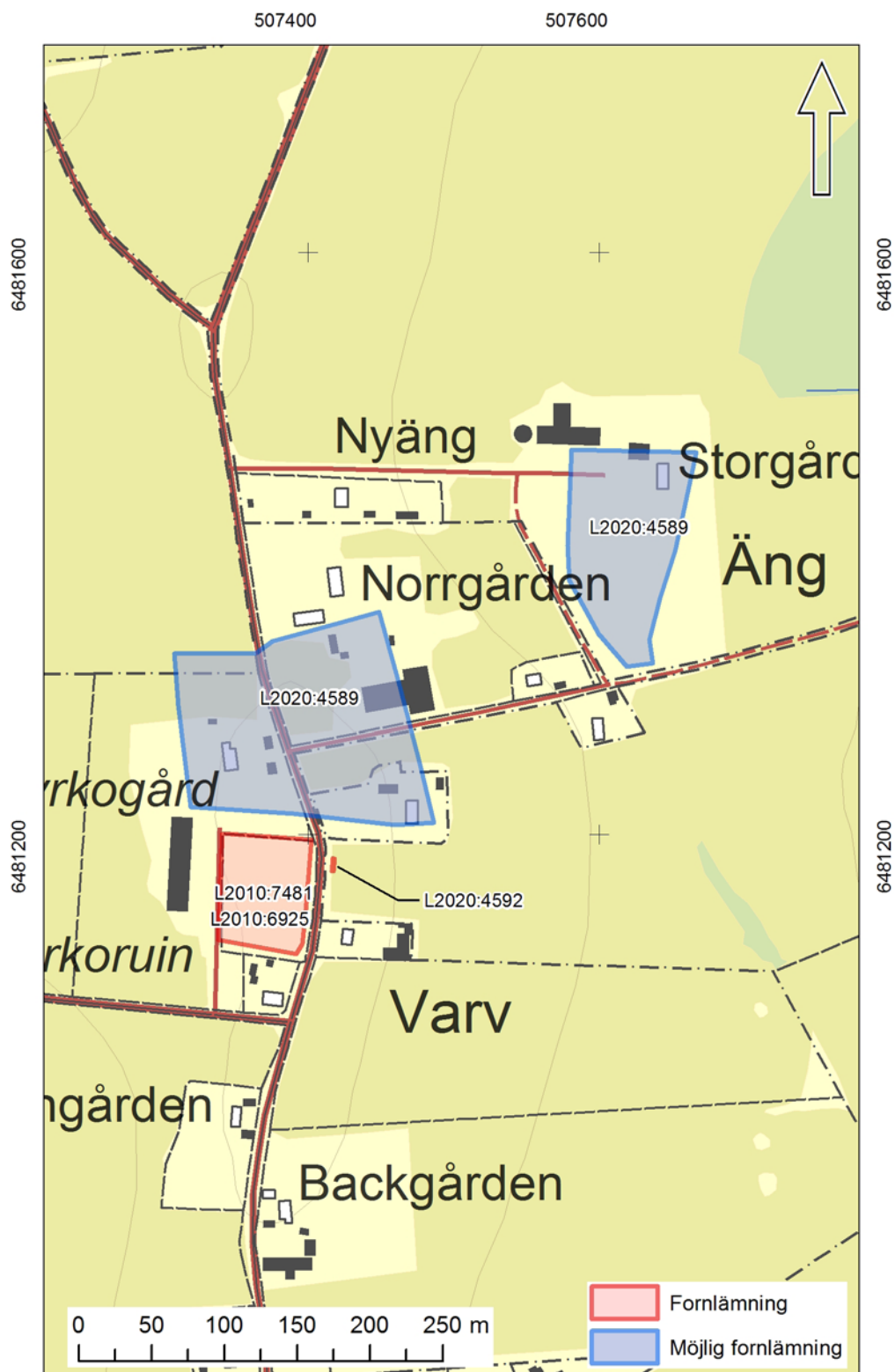
I schakt 125 som var 35×1 meter stort påträffades under odlingslagret vid 0,4 meters djup rester efter en husgrund i form av två grävda vägg-rännor (A126 och A127) i öst-västlig riktning med sju meters avstånd från varandra. Båda väggrännorna var 0,7 meter breda och 0,1 meter djupa med en stenrad i rännorna med 0,1–0,4 meter stora stenar. Vid båda stenraderna påträffades rester efter bränd lera, vilket antyder att det rör sig om en byggnad med lerklining.

Tolkning Varvs bytomt L2020:4589

Lämningarna som påträffades inom schakt 122 utgörs av en husgrund (A123) hörande till Varvs bytomt. Husgrunden i sig dateras till 1800-tal men Varvs by förekommer i kartmaterial från 1600-tal, varför det är sannolikt att ytterligare fynd och bebyggelselämningar kan förekomma inom området. Varvs bytomt registrerades därmed med den antikvariska statusen möjlig fornlämning då byn till delar är bebyggd.

Tolkning boplatzområde L2020:4592

De två väggrännorna hör sannolikt till en husgrund, vilken kan utgöra del i en större boplatz som varit en äldre föregångare till Varvs bytomt L2020:4589. Lämningen är inte begränsad utan undersöktes enbart inom schaktet. Då en fiberkabel hade grävts ned väster om lämningen är den till delar förstörd.

Figur 21. Två nya lämningar registrerades i form av en bytomt (L2020:4589) och ett boplatssområde (L2020:4592). Skala 1:4 000.

L2010:2843 – stensättning

Bakgrund

Stensättning L2010:2843 utgörs av en bortplöjd stensättning som förefaller ha bortodlats mellan två inventeringstillfällen åren 1948 och 1981 (se KMR L2010:2843). Enligt 1948 års inventering var stensättningen 7 meter i diameter och 0,4 meter hög. Vid besiktning av platsen år 1981 var stensättningen bortodlad och enstaka 0,1-0,3 meter stora stenar kunde iakttas på platsen.

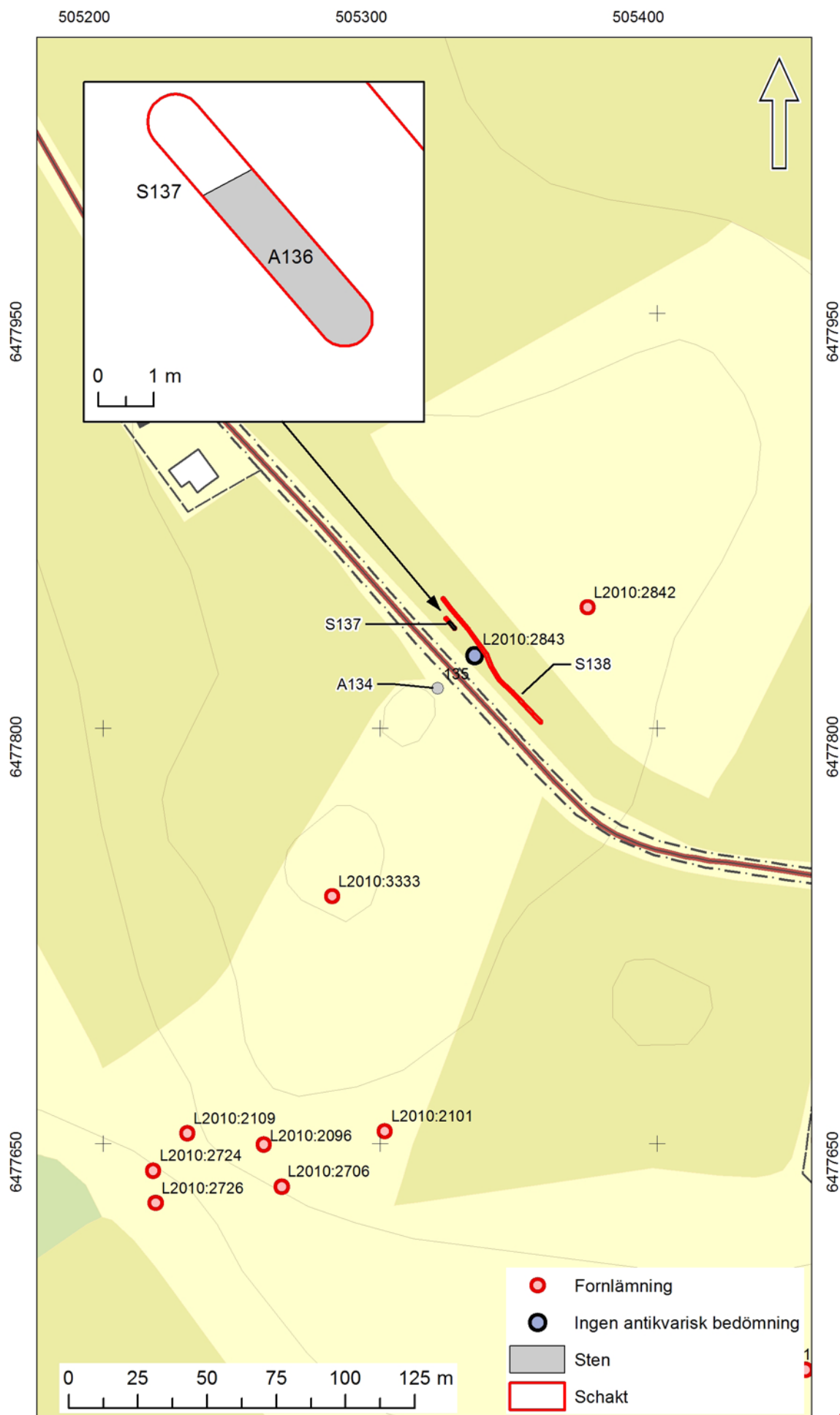
Läget för stensättningen utgörs av en sandås som höjer sig ovan det omgivande landskapet. Omkring 40 meter mot nordöst finns ytterligare en stensättning (L2010:2842) i krönläge.

Figur 22. Stensättning L2010:2842 som låg omkring 40 meter nordöst om den bortplöjda stensättningen (L2010:2843). Foto från söder.

Resultat

Inledningsvis grävdes schakt 137, vilken inte hann grävas längre än en meter innan en stenpackning (A136) påträffades vid 0,25 meters djup. Stenpackningen som mätte 4x1 meter inom schaktet, bestod av ett övre skikt som var löst packad, av stenar med en storlek om 0,1–0,3 meter, men med tätt packade stenar undertill av samma storlek. Schaktning avbröts då den påträffade stenpackningen antingen utgörs av en överplöjd och skadad grav eller röjningsröse och det ansågs ej befogat att undersöka lämningen mera, utan lämpligare att påbörja schaktning från annat läge.

Figur 23. Schakt och anläggningsplan över påträffades lämningar som påträffades vid schaktning invid L2010:2843. Skala 1:2 000. Infälld plan i skala 1:100.

Schakt 138 var 60 meter långt, med en bredd på 1 meter och 0,8 meter djupt. Inga lämningar påträffades i schaktet. Schaktets påbörjades och avslutades i de flacka partierna av åschrönet med toppen av krönet belägen invid lämning L2010:8243. Den norra delen av schaktet innehöll rikligt med moränsten men var nästintill stenfri närmast krönet invid L2010:2843. Schaktmassorna metalledetekterades efter utförd schaktning utan att fynd kopplade till stensättningen påträffades.

I samband med fältarbetet, innan schaktning hade hunnit påbörjats, påträffades en oregistrerad stensättning på nordsidan av ett åschrön. Stensättningen var övertorvad och mätte 5 meter i diameter och hade ställvis synlig kantkedja, och var 0,1 meter hög.

Tolkning och nyregistrering av stensättningar L2020:4600 och L2020:4609

Någon vidare tolkning av stensättning L2010:2843 kan inte göras då den inte påträffades vid schaktarbetet. Emellertid påträffades rester efter en stenpackning som antingen utgörs av en stensättning eller odlingsröse. Båda lämningarna passar in i landskapet som utgörs av åkermark med förekomst av stensättningar och odlingsrösen. Den förmodade stensättningen registrerades som Stensättning L2020:4609 med den antikvariska bedömningen möjlig fornlämning.

I samband med fältarbetet påträffades en oregistrerad stensättning (L2020:4600) på östra sidan om vägen som erhöll den antikvariska bedömningen fornlämning. De nyregistrerade gravarna förstärker bilden av att fler gravar kan förekomma i området.

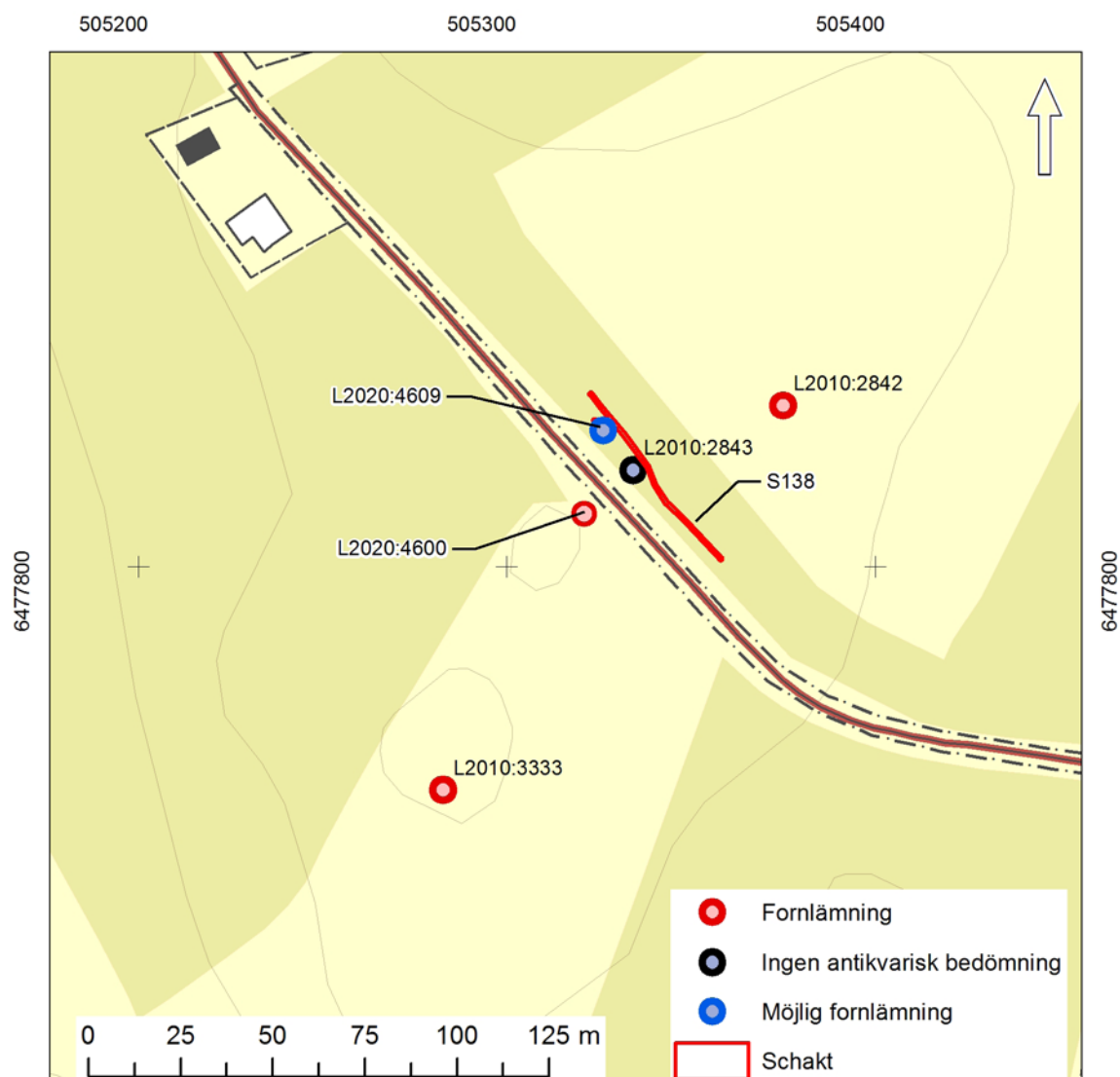
Figur 25. Vy över del av schakt (S138) som grävts genom krönet i vars närhet den bortplöjda stensättningen bör ha legat. Inom denna del var marken stenfri och utgjordes av sandig morän. Foto från sydöst.

Figur 24. I schakt 137 påträffades en skadad stenpackning som kan utgöra rester efter ytterligare en bortplöjd stensättning. Foto från nordväst.

Figur 26. Vid morgonfikat påträffades en stensättning som inte var registrerad (senare L2020:4600). Stensättningen var övertorvad men med ställvis tydlig kantkedja. I foto markeras stensättningen av röd cirkel. Foto från väster.

Figur 27. Resultatplan med nyregistrerade lämningar inom platsen. Skala 1:2 000.

L2010:2111–hällristning

Bakgrund

Hällristningen består av tre skålgropar på krönet av ett 1,5×1 meter stort och 0,3 meter högt jordfast block. Groparna är 4–5 centimeter i diameter och 1–2 centimeter djupa. Ytterligare 40 meter åt sydväst finns ytterligare en liknande hällristning (L2010:2861) med skålgropar. Terrängen utgörs av en stenbunden plåtå med jordfasta stenar och block, nyttjad som hagmark, vid foten av en brant sydsluttning.

Resultat

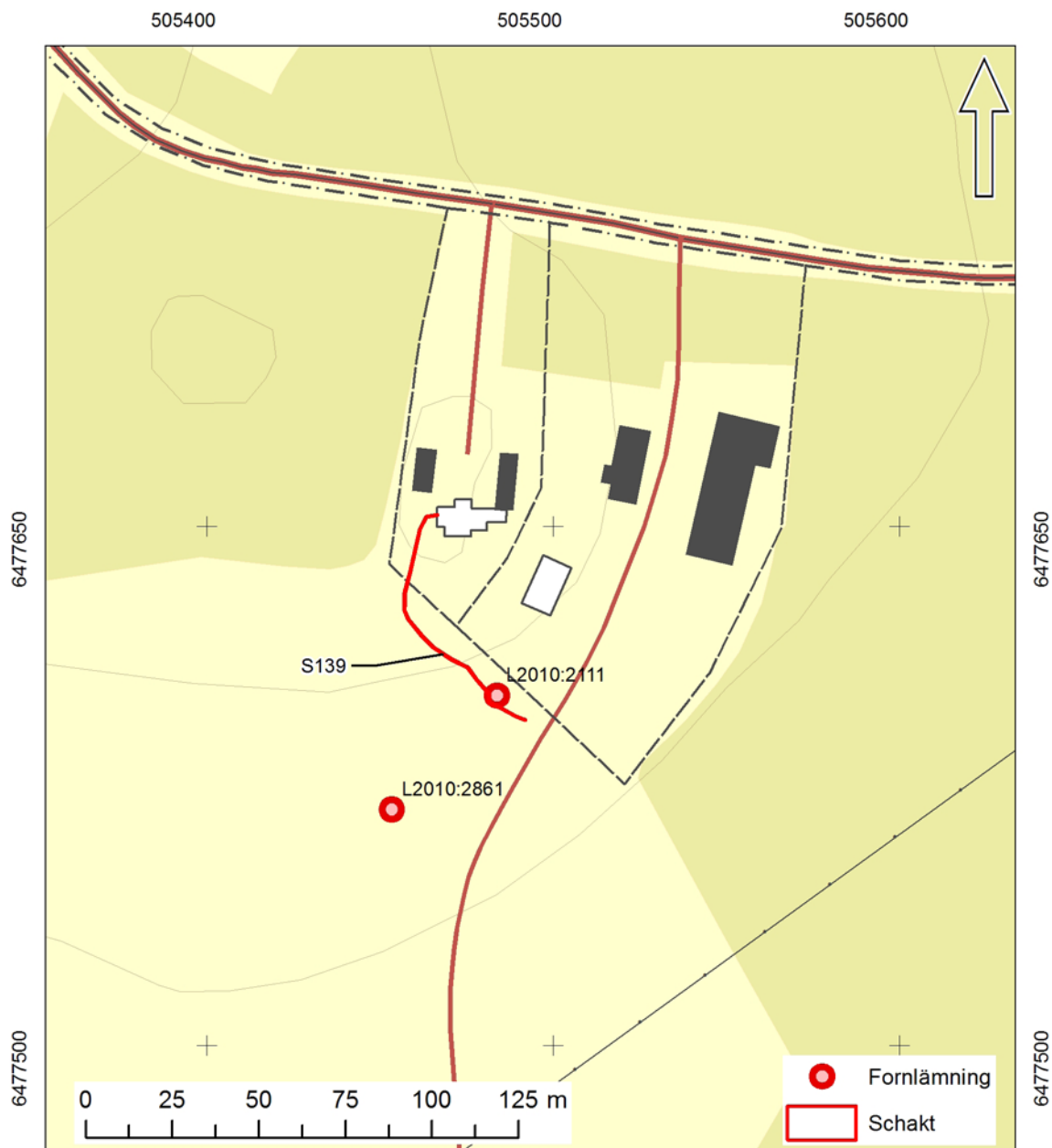
Vid platsen grävdes ett schakt (S139) som var 80 meter långt och 0,3 meter brett med ett varierande djup om 0,7–0,9 meter. Där schaktet grävdes i nord-sydlig riktning fram till en bostad, grävdes schaktet med ett djup om 0,2–0,3 meter.

Längs schaktets del som grävdes i nordvästlig-sydöstlig riktning, genom den stenbundna hagen, påträffades omedelbart en redan nedgrävd el-kabel vid 0,7-0,9 meters djup. Större markfasta stenblock i terrängen hindrade grävmaskinen att välja en annan schaktsträcka, för att undvika kabeln, varför man tvingades att följa den äldre el-kabelns sträckning. Ur antikvariskt perspektiv var detta att föredra då det innebar minsta möjliga påverkan på platsen, då man kunde gräva i ett befintligt kabelschakt. Marken utgjordes av en stenbunden morän med grovkornig sand.

Den del av schaktet som grävdes i tomtmark (schaktets del som grävdes i nord-sydlig riktning) berörde endast ett matjordslager.

Figur 28. Södra delen av schakt 139 i den stenbundna hagmarken. Läget för hällristningarna markeras av röda cirklar (L2010:2111 till vänster och L2010:2861 till höger). Foto från nordväst.

Figur 29. Schaktplan med schaktets läge i förhållande till hällristningarna L2010:2111 och L2010:2861. Skala 1:2 000.

Tolkning och revidering

Då enbart omrörda massor och matjord berördes kan inga ytterligare tolkningar hänföras till hällristningen. Läningsbeskrivningen för hällristningarna L2010:2111 och L2010:2861 uppdaterades då information saknades i läningsbeskrivningen och endast återfanns i den inskannade inventeringsboken.

Figur 30. Schakt 139 grävdes till större delen i ett äldre kabelschakt. I bild ses den äldre kabelns gula skyddsband. Foto från sydöst.

L2009:9953 – bytomt/ gårdstomt (Födekulla)

Bakgrund

Födekulla gårdstomt utgörs av ett äldre Kronotorpställe, som figurerar i kartmaterialet första gången år 1635, då det anges som kronotorp (LMS 1635:D105-2D5:138). Därefter förefaller torpet ha övergivits då det i en avmätningsskarta från år 1745 anges att torpet varit "ödelagt" och återigen tagits i bruk som kronotorpställe (LMA 1745:05-STY-6 och LMS 1745:D105-2:1).

"Högwälborne Herr Simon Jacob Wennerfeldt thet låtit bebygga och till en del med jordwallar inreda."

Den befintliga bebyggelsen är belägen vid samma plats som återges enligt 1635 och 1745 års kartor, strax väster om landsvägen mellan Skänninge och Motala.

Resultat

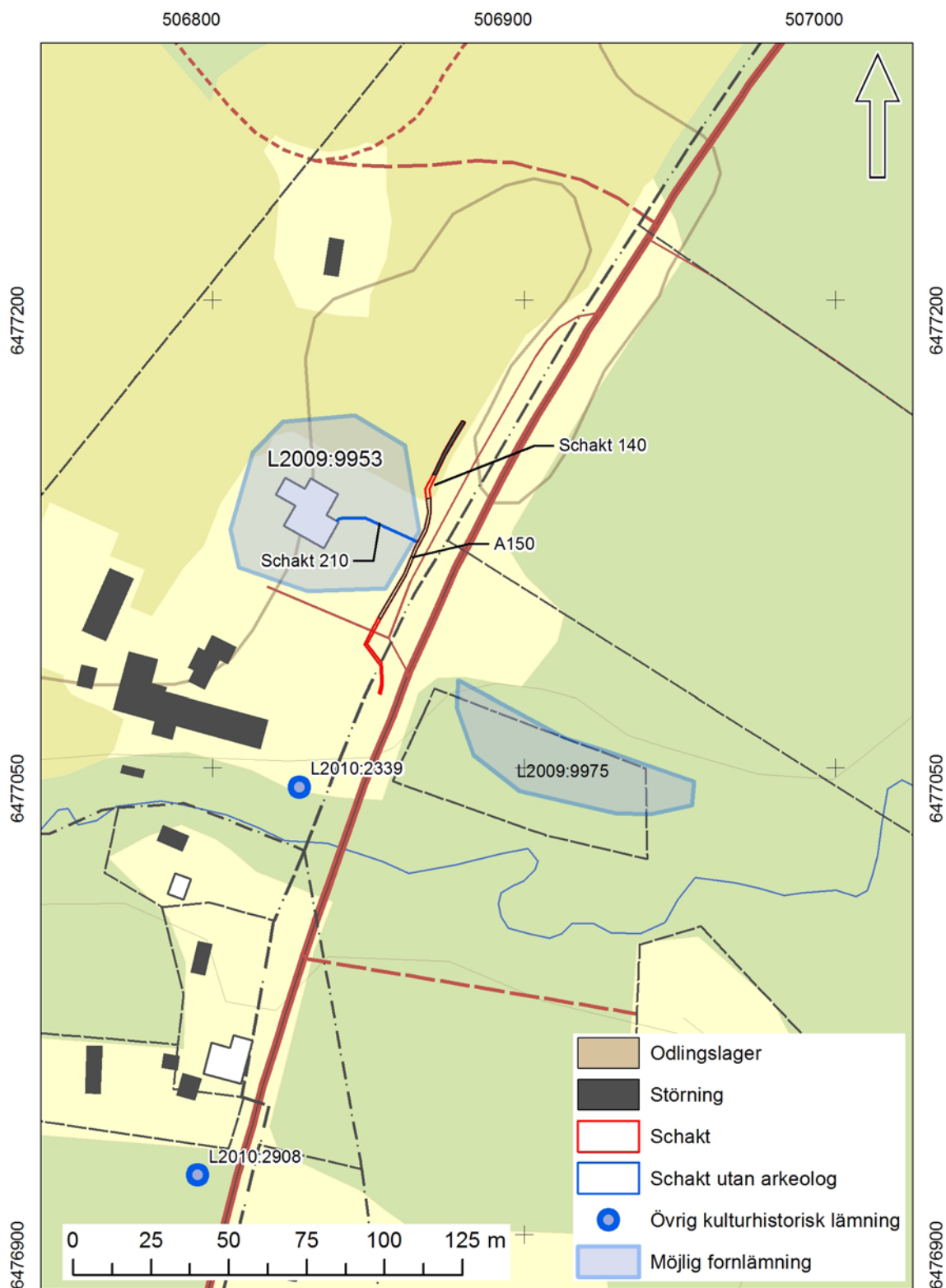
I Födekulla hade schaktarbete (S210) i form av tomtschaktning utförts utan närvaro av arkeolog. Det rörde sig om en sträcka på 25 meter där ett schakt med en bredd om 0,2 meter och 0,2 meters djup hade grävts. Enligt grävmaschinen som utförde tomtgrävningarna, hade endast matjord berörts.

Schakt 140 grävdes strax sydöst utanför lämningens sydöstra begränsning i västra kanten av en vägren. Schaktet var 70 meter långt och var inledningsvis 0,4 meter brett där man schaktade mellan ett staket och vägbanan. Då man passerat denna trånga passage och nått fram till hagmark byttes till en meterbred skopa i schaktets norra del. Schaktet grävdes ned till 0,3–0,8 meters djup där det grävdes som djupast inom hagmarken.

Under grästorven påträffades, längs en sträcka om 35 meter, äldre odlingslager (A150) som var 0,2–0,3 meter tjockt och utgjordes av sandblandad jord. Under odlingslagret påträffades sandig morän i botten av schaktet. I schaktets norra del, inom hagen, påträffades en sentida störning i form av en nedgrävning som innehöll blandat material av olika leror, järnskrot, tegelstenar och äldre kablar. Enligt fastighetsägaren hade man vid tillfället då den dubbelspåriga järnvägen mellan Motala och Mjölby byggdes under tidigt 2000-tal, inom fastigheten låtit fylla igen en gammal sandgrop med material från järnvägsbygget.

Figur 31. Utdrag ur karta från år 1745 som visar platsen för Kronotorpet Födekulla (LMS 1745:D105-2:1). Skala 1:1 000.

Figur 32. Schakt- och anläggningsplan över resultaten vid schaktningsövervakningen vid Födekulla (L2009:9953). Skala 1:2 000.

Figur 33. Schakt 140 grävdes mellan ett staket och en väg för en äldre poliskontrollplats. Sträckan längsmed staketet utgjordes av äldre odlingslager (A150). Foto från sydväst.

Tolkning

Inga konstruktioner hörande till gården påträffades i samband med schaktarbetet. I schaktet (S140) påträffades odlingslager (A150). Odlingslagret här-rör från gårdens bruksperiod och kan ses i kartor från 1635 och 1745.

Lämning utanför uppdrag: L2020:7271 – hägnad

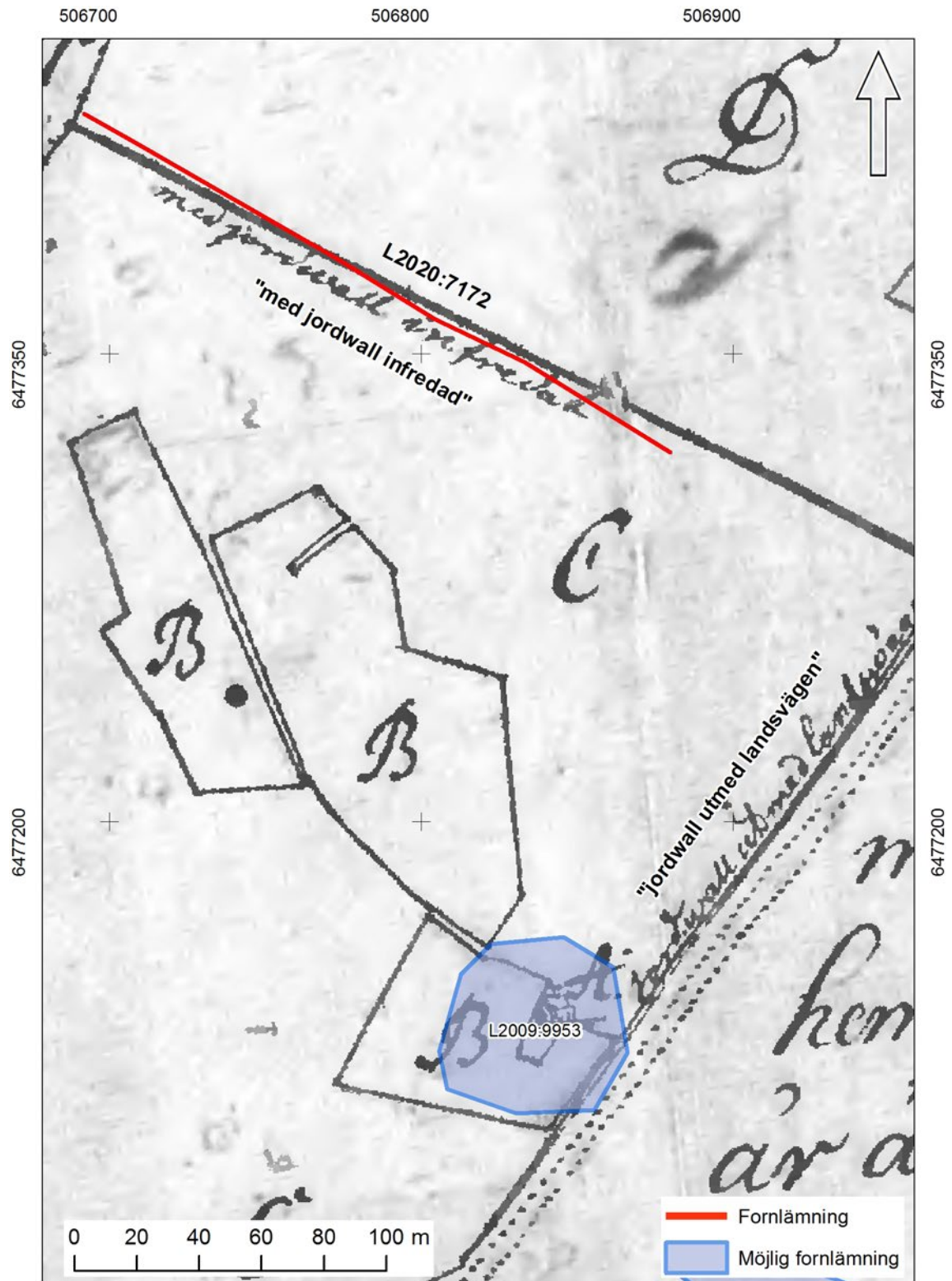
Under samtal med fastighetsägaren vid Födekulla, om det historiska kartmaterialet, tillfrågades om denne måhända kände till några jordvallar i närheten, vilka finns omnämnda i den inledande karttexten för 1745 års karta. Fastighetsägaren bekräftade detta och berättade att en märklig nästintill midjehög jordvall fanns i en skog 150 meter nordöst om bostadshuset.

Mycket riktigt påträffades en 220 meter lång och 2–3 meter bred och 0,6–0,8 meter hög jordvall i nordvästlig-sydöstlig riktning. Vid jämförande kartöverlägg med hägnadsvallen och kartan från år 1745 kan ses att den inmätta jordvallen hamnar i samma läge som den jordvall som anges i kartan. Vallen har tidigare varit längre mot sydöst, och även förekommit längs delar av gårdens sydvästra gräns utmed landsvägen. Den del av jordvallen som löpte i nordvästlig-sydöstlig riktning har inte utgjort fastighetsgräns utan har åtskilt olika markslag inom gården med jord lämpad för jordbruk söder om vallen och sämre jord i norr (se LMA 1745:05-STY-6).

Hägnaden kom att registreras som hägnad, L2020:7271, fornlämning. Den antikvariska bedömningen fornlämning baseras på dess ålder då den dateras till år 1745 och att den kan kopplas till annan lämningstyp, i detta fall Födekulla Kronotorp (L2009:9953) som under denna tid åter togs i bruk sedan den varit ödelagd.

Figur 34. Del av den 220 meter långa jordvallen som finns omnämnd och utritad i en karta från år 1745. Foto från sydöst.

Figur 35. Kartöverlägg med jordvallen (L2020:7172) i förhållande till en karta från år 1745 (LMA 1745:05-STY-6). Skala 1:2 000.

L2009:8008 – fossil åkermark

Bakgrund

Enligt lämningsbeskrivningen i Kulturmiljöregistret utgörs den fossila åkermarken av en 70x50 meter stor yta bestående av två plana blockparceller, vilka är synliga i en karta från år 1721 (se även Larsson 1997; LMS 1721:D1-20:1). Inför fältarbetet hade skog, som växte på den fossila åkermarken, nyligen avverkats, vilket gjorde att hela lämningen täcktes av kvarliggande gransly och grankvistar. Det var omöjligt att lokalisera blockparcellerna. Emellertid visade kartstudier av 1721 års karta att åkern bör ha legat närmre vägen varför schaktningsövervakning utfördes på platsen. Syftet var att påträffa odlingslager och om möjligt utföra makrofossila analyser och ^{14}C -analysera eventuella frön som fanns i makroprovet.

Schaktningsövervakningen utfördes i form av söschakt då det rörde sig om fossil åkermark där andra lämningstyper inte förväntades kunna påträffas, såsom exempelvis boplatslämningar.

Resultat

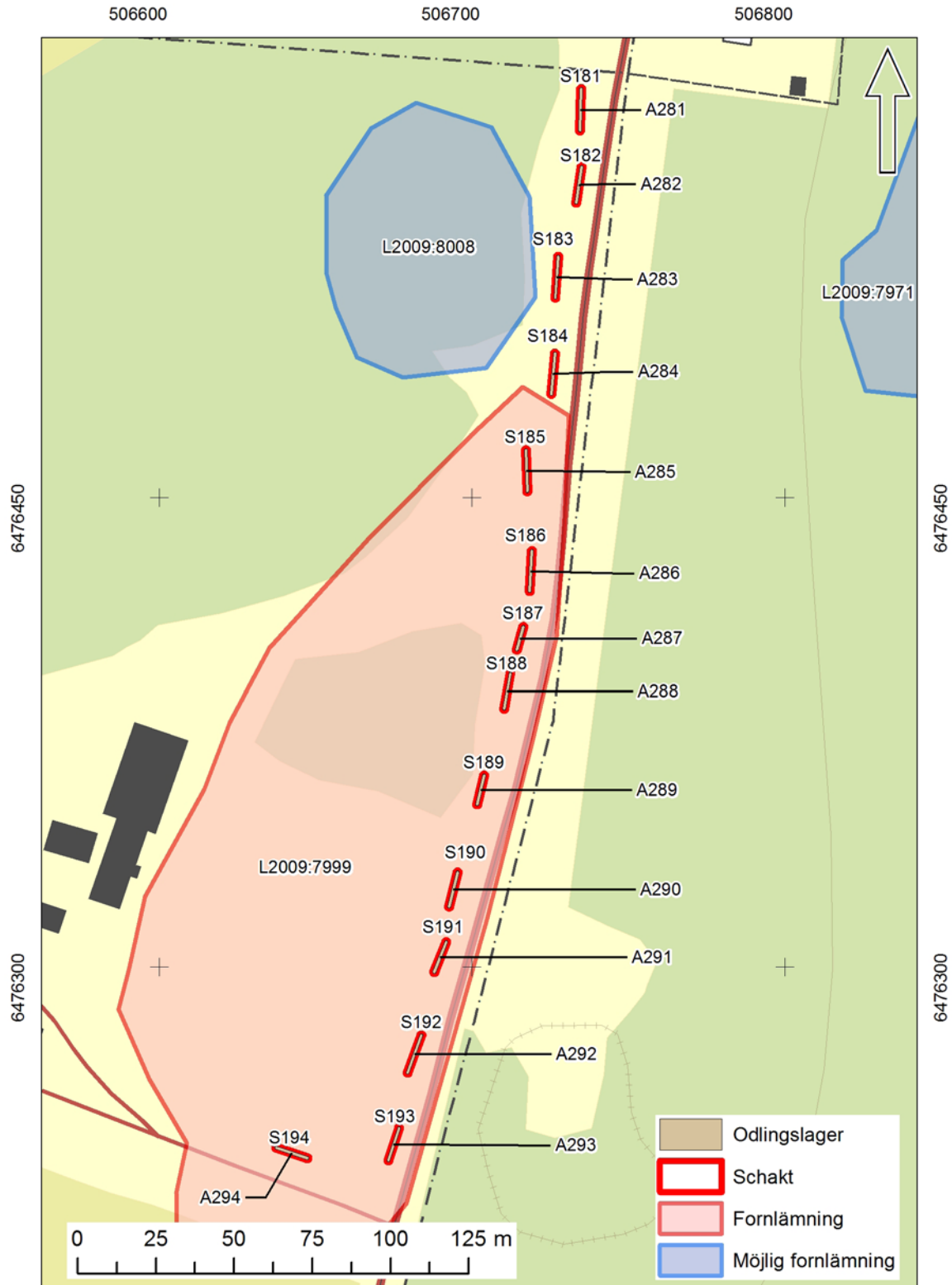
Fyra schakt (S181, S182, S183 och S184) grävdes väster om lämningen, inom en yta som utgjort åkermark enligt 1721 års karta. Schakten var omkring 10–15 meter långa med en bredd om 1 meter. Naturlig sandig morän påträffades vid 0,2–0,3 meters djup och överlagrades av odlingslager med en varierande tjocklek om 0,15–0,2 meter (A281-A284). Odlingslagren utgjordes av sandblandad jord. Från odlingslagret i schakt 183 togs prov för makro. Emellertid påträffades inga fröer, vilka kunde relateras till odling, varför ingen ^{14}C -analys utfördes.

Figur 37. Vy över området öster om L2009:8008. Enligt den äldre kartan från år 1721 ska åkern legat invid vägen. Foto från norr.

Figur 36. Utdrag ur kartan över storskifte i Örn år 1721 som visar åkerarealerna inom L2009:8008 och L2009:7999 (LMS 1721:D1-20:1). Notera att åkrarna är mindre än lämningsytorna. Skala 1:2 000.

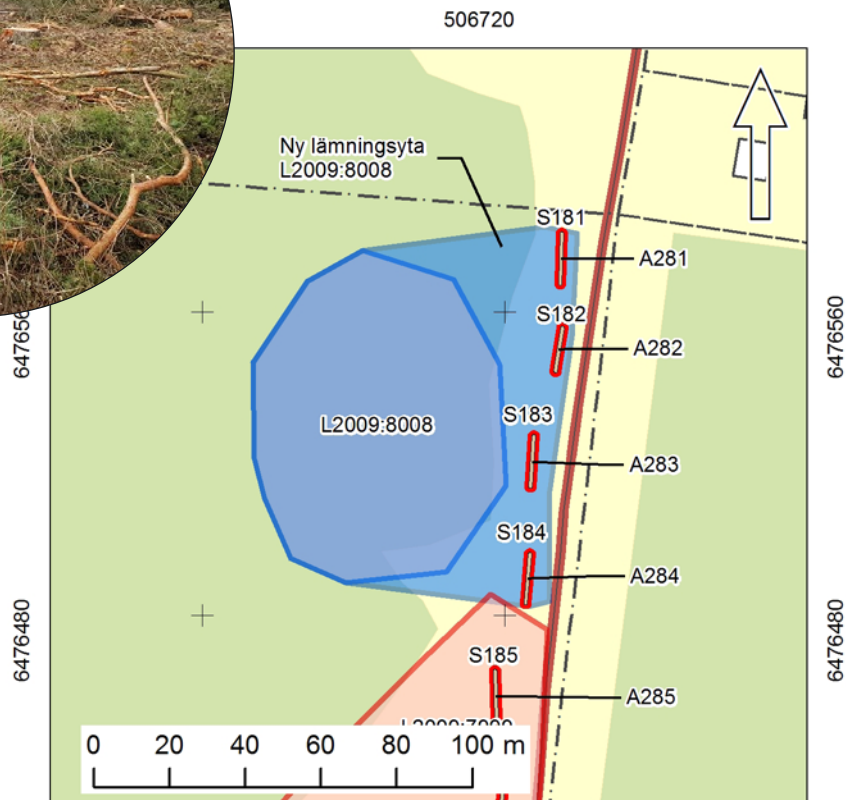
Figur 38. Plan över de schakt och lager som påträffades i samband med schaktningsövervakningen vid L2009:8008 och L2009:7999. Skala 1:2 000.

Tolkning och revidering

Då gransly täckte området för den fossila åkermarken var det omöjligt att lokalisera de två blockparcellerna, vilka finns beskrivna i lämningens beskrivningen. Äldre antikvarisk bedömning möjlig fornlämning får därför kvarstå. Vid schaktning påträffades emellertid odlingslager, vilka befanns omkring 10 meter öster om lämningens begränsning, vilket också stämmer överens med läget för de åkrar som finns utritade i kartan från år 1721. Lämningssytan utökas därmed 10 meter österut för att omfatta odlingslagren och platsen där åker ska ha funnits enligt 1721 års karta.

Figur 39. Vy över ytan inom L2009:8008. Området var omöjligt att inventera, på grund av all gran- och tallsly, i syfte att påträffa de två blockparcellerna och andra formelement. Foto från öster.

Figur 40. Utökning österut av lämningssytan för L2009:8008. Skala 1:2 000.

L2009:7999 – fossil åkermark

Bakgrund

Den undersökta åkermarken utgörs idag av hagmark i söder och av gles björkskog i norr. Marken hör till gården Örn som förekommer i kartmaterial från 1600-, 1700- och 1800-tal (se figur 36 för 1721 års karta).

Figur 41. Vy över de välva bandformiga åkerparcellerna inom L2009:7999. Foto från sydväst.

Den fossila åkermarken (L2009:8008) utgörs av sex välvda bandformiga åkerparceller inom en yta om 300x100 meter (NNÖ–SSV). Parcellerna påträffas därmed inom hela lämningsytan. En brant nordsluttning i områdets centrala del innebär att parcellernas södra delar är belägna på en höjd medan de i norr är befinner sig i ett låglänt parti. Trots höjdskillnaden är parcellerna räta genom området.

Parcellerna är 12 meter breda och avskiljs från varandra av grunda diken parallellt med parcellerna. Tvärgående diken i öst-västlig riktning genom parcellerna, förekommer i det låglänta området i norr, vilket antyder att man haft större behov av att dränera åkermarken inom denna del. I norr är parcellernas välvda form mer uttalad medan den i söder enbart svagt kan anas.

Kartstudier visar att marken nyttjats som åkermark enligt 1633 och 1721 års kartor men att den vid tillfället för häradskartans upprättande åren 1868-1877 övergått till att nyttjas som hagmark (LMA 1635: D1-20:D5:111, LMS 1721: D1-20:1, RAK 1868-77: J112-45-1). Vidare motsvarar inte åkerytan i 1600- och 1700-talets kartor densamma yta där parcellerna påträffas som omfattar en mycket större yta.

Resultat

Inom lämningen grävdes 10 schakt (S185, S186, S187, S188, S190, S191, S192, S193, S194) (se figur 38) med en längd om 10-15 meter och en bredd om 1 meter. Naturlig marknivå i form av sandig eller grusig morän påträffades vid 0,4-0,5 meters djup och överlagrades av odlingslager som var 0,3-0,4 meter djupt (A285-294). Makroprov ur botten av odlingslager i schakt 184 och i botten av parcelldiken i schakt S188 och S194 insamlades men resulterade inte i att fröer från odling kunde påträffas. Ingen vidare analys utfördes därmed. I makroproverna från schakt S187 och S194 påträffades hassel, vilket troligen härrör från tiden kring sent 1800-tal då åkern skiftats om till äng och hagmark.

Figur 42. Schakt 190 med 0,4-0,5 meter tjockt odlingslager och grusig morän i botten. Foto från sydväst.

Tolkning

Enligt en karta från år 1721 har åkerytan tidigare varit mindre och motsvarar inte samma yta där åkerparcellerna påträffas. Sannolikt har parcellerna uppkommit, efter kartans upprättande, under senare delen av 1700-tal och/eller tidigt 1800-tal. Vid tillfället för häradskartans upprättande åren 1867-1877 har åkermarken övergått i hagmark, vilket förklarar varför parcellerna kommit att bevarats då de inte plöjts bort vid modernt jordbruk under 1900-talet.

L2012:822 – lägenhetsbebyggelse (Torpet Nybygget)

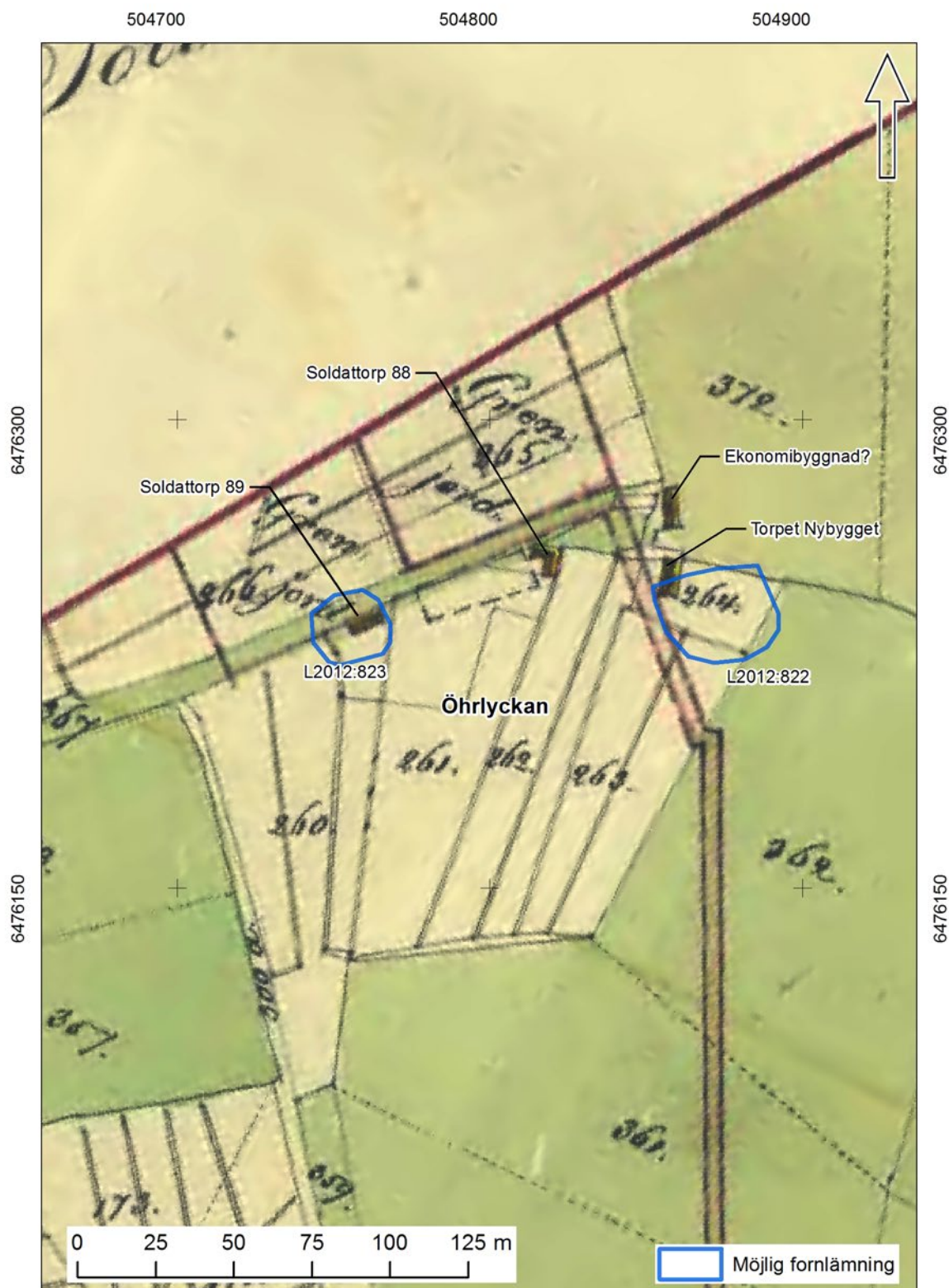
Bakgrund

Lämningen utgörs av en bebyggelselämning inom ett område om 25×20 (Ö–V) meter stor yta. I lämningsbeskrivningen anges även att det rör sig om ett grenadjärstorp. Lägenhetsbebyggelsen är bedömd som en möjlig fornlämning, vilket innebär att det råder osäkerhet huruvida lämningen uppfyller fornlämningskriterierna. Platsen är belägen vid norra ägogränsen av byn Vretas mark. Omkring 80 meter väster om den aktuella lämningen finns ytterligare en lägenhetsbebyggelse, bestående av ”husgrundsrest” på en åkerholme (L2012:823). I samband med fältarbetet observerades emellertid att lämningen (L2012:823) blivit förstörd och marken för platsen utgjordes av plan åker.

Figur 44. Vart är lägenhetsbebyggelse L2010:823? Enligt GPS är fotot taget inom dess lämningssyta. Senare kontroll av flygbilder visade att lämningen försvunnit mellan åren 2001–2003. Foto från nordväst.

Inom ytan för L2012:822 finns ett synligt spisiröse, som är 2×2 meter stort i lämningens nordvästra del. Omgivande syllar kunde inte observeras, vilket antyds i lämningsbeskrivningen i Kulturmiljöregistret där husgrunden med spisiröse anges vara 8×5 meter stort. Inom lämningssytan växer syreener, körsbärsträd och bärbuskar.

Figur 43. Kartöverlägg ur laga skifte år 1853 som visar lägen för lägenhetsbebyggelse L2012:822 och L2010:823 i förhållande till kartan. Utöver dem ses ytterligare bebyggelse. Skala 1:2 000.

Kartmaterial från laga skifte 1853 visar att det på platsen funnits ett flertal byggnader i och utanför lämningsytan (LMS 1853:D1-19:1). Vidare visar den tillhörande karttexten att den aktuella lämningen (L2012:822) som undersökts inte utgörs av ett grenadjärstorp utan av ett torp, kallat "Nybygget" som hört till "Öster Norrgården" i byn Vreta (LMA 1855:05-ALL-67 sid:31, 37). Torpet Nybygget finns belagt i husförhören år 1845-1849, då det beboddes av torparen Johannes Persson, tidigare lantvärnist under 1808–1809 års krig mot Ryssland (se Husförhör 1845-1849:172). I kartan över laga skifte ses även en byggnad strax norr om "Nybygget" om vilken det saknas information i den tillhörande karttexten annat än att marken den är uppförd på nyttjas som skogsmark. Sannolikt rör det sig om en ekonomibyggnad i form av lada eller dylikt som behövts för driften av markägarens intilliggande jord.

Om byggnaderna väster om torpet Nybygget saknas även här exakt information om vad det rör sig om för byggnader, vilket leder till att olika pusselbitar får fogas samman. I den inledande beskrivningen till laga skifte anges att två Grenadjärstorp flyttades till den så kallade "Öhrlyckan" (det vill säga åkermarken väster om Nybygget) i samband med laga skifte år 1853 (se LMA 1853:D1-19:1 sid:7). Tidigare bodde soldaterna inne i byn Vreta. Grenadjärerna tilldelades, vid laga skifte, ett halvt tunnland mark vardera och i kartan är deras åkermark märkt med texten "Gren jord". Soldat nummer 89 ägde åkern märkt med siffran 266 medan soldat nummer 88 ägde åkern märkt 265. Sannolikt utgör därmed byggnaderna, som ses sydöst om dessa två åkerytor, av just de soldattorp som flyttades till "Öhrlyckan".

I Häradskartan från år 1868-77 ses förutom Nybygget även de två soldattorpen (RAK 1868-77: J112-44-5). Det västra soldattorpet (L2010:823) har emellertid omvandlats till en backstuga medan det östra ännu var i bruk som soldattorp. Det östra soldattorpet har även flyttats ett tiotal meter norrut till det läge det har än idag.

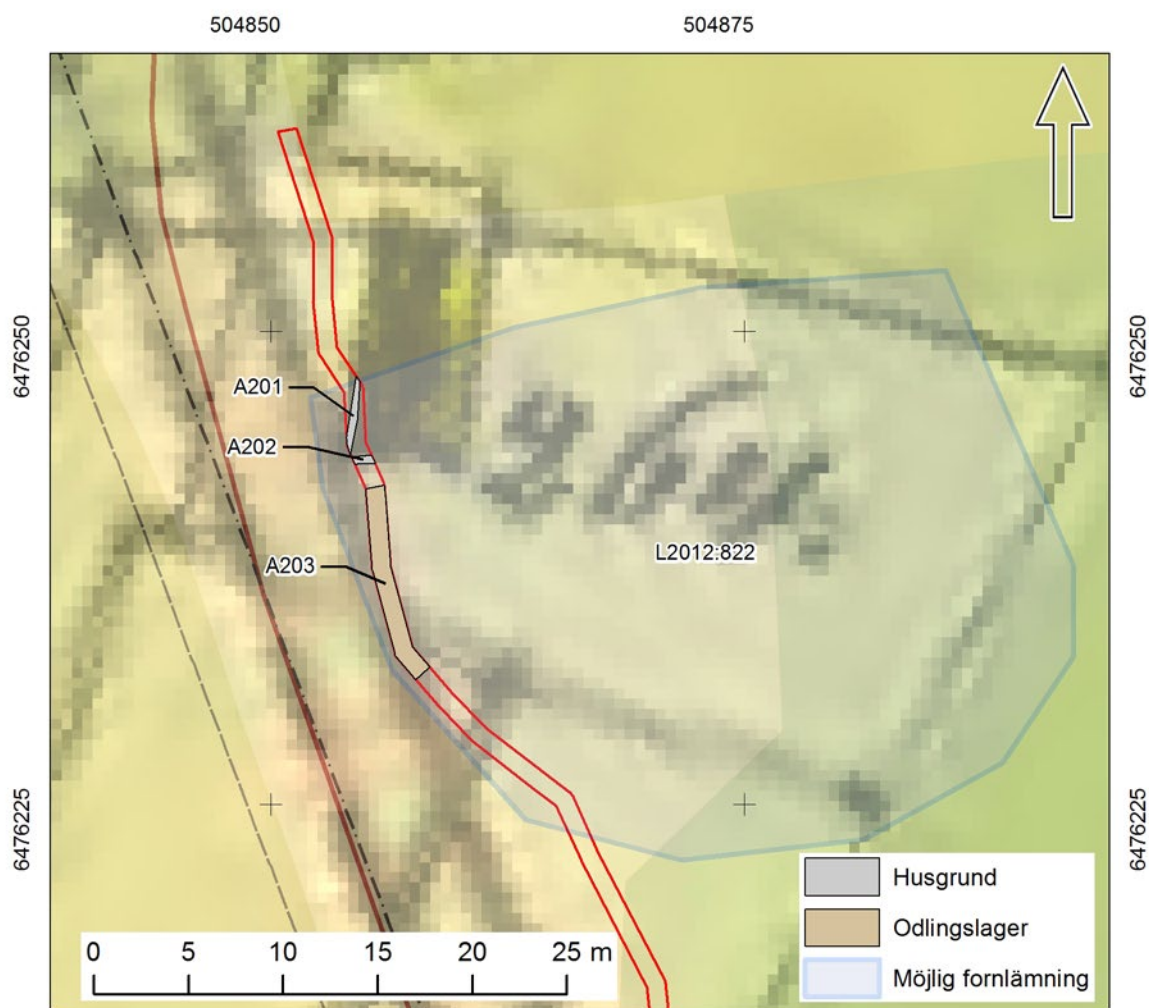
Resultat

I samband med schaktningsövervakningen grävdes ett schakt (S200) med en längd om 75 meter och en bredd om 1 meter. Schaktet grävdes ned till 0,8 meters djup. I det nordvästra hörnet av lämningsytan påträffades det sydöstra hörnet av en husgrund i form av en stensyll vid 0,1–0,2 meters djup (A201, A202). Syllstenarna var 0,4-0,6 meter stora och 0,2 meter höga med flat ovansida. Det sydöstra hörnet låg utanför schaktets västra sida.

Invändigt var husgrunden fylld med morängrus vilket tyder på att grunden utgjorts av en så kallad mullbänk där syftet varit att undvika golvdrag i bostadshuset. Vid metalldetektering av den södra syllen (A202) påträffades rikligt med spik, vilket tyder på att byggnaden haft träpanel. Vidare påträffades en silversked (F1) i nysilver märkt med texten "A.G. Dufva". Norr om husgrunden påträffades en trasig del av en slipsten (F4) och två delar hörande till en malsten (F2 och F3). Söder om husgrunden utgjordes marken av ett odlingslager (A150) ned till 0,3 meters djup där en del av en gjutjärnsgryta påträffades vid metalldetektering.

Figur 45. Schaktplan över schakt S200 som grävdes genom västra delen av L2012:822. Skala 1:2 000.

Figur 46. Anläggningsplan med laga skifteskartan från år 1855 i bakgrunden (LMA 1855:05-ALL-67). I kartöverlägget ses att det sydvästra hörnet av torpet Nybygget påträffades. Skala 1:400.

Tolkning, revidering och nyregistrering

Utifrån kartöverlägg från laga skifteskartan i Vreta år 1853 har i samband med fältarbetet, det sydvästra hörnet av en byggnad påträffats, hörande till torpet Nybygget som finns belagt innan år 1850. Enligt den ursprungliga lämningsbeskrivningen utgjordes platsen av ett soldattorp, vilket vid försök att bekräfta detta utifrån kart- och arkiv studier inte visade sig stämma. Snarare rör det sig om ett torp, kallad Nybygget, som i samband med Lagaskifte år 1853 fick nya grannar i form av två grenadjärstorp, vilka anlades 30 respektive 80 meter väster om Nybygget. Det västra grenadjärstorp är registrerat under L2012:823, men numera förstört. Historiska flygfoton visar att åkerholmen, inom vilken lämningen fanns, borttogs under åren 2001–2003 (www.skogsstyrelsen.se).

Figur 47. Del av syll (A201)
sedd från norr.

Figur 48. Del av syll och
dess insida sedd från
söder.

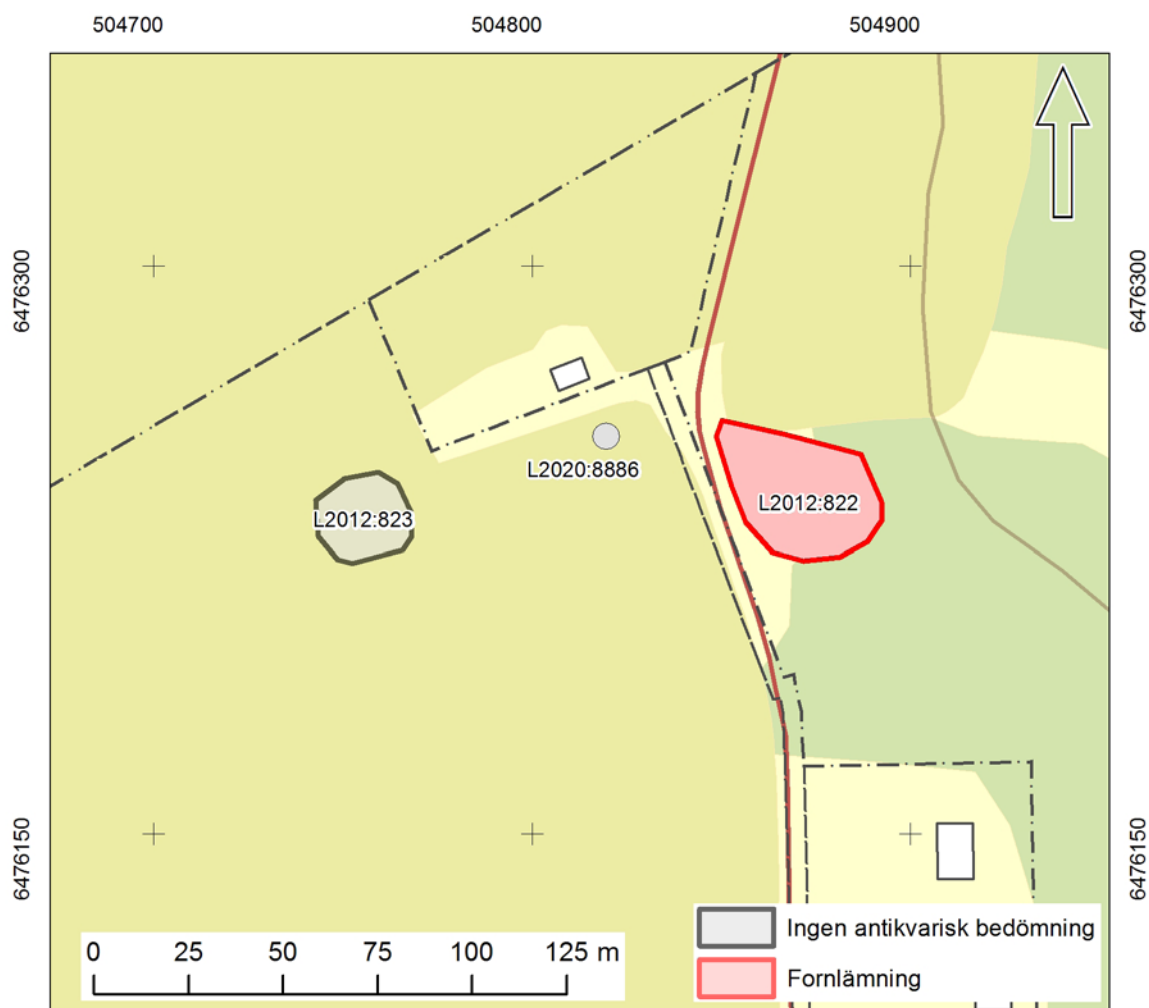
Figur 49. Fynd av sked i
nysilver vid syll (A201).
Skeden märkt "A.G.
Dufva – NS" och
dateras till 1850–1950.

Figur 50. Två fragment av malstenar påträffades
strax norr om syll (A201) Fragmenten mätte
tillsammans 0,5x0,4 meter och vägde samman-
lagt 31 kilo.

Figur 51. Del av en slipsten
påträffades strax norr om syll
(A201) Dess radie var 0,15 meter.

Figur 52. Plan över omvärderade och nyregistrerade lägenhetsbebyggelser vid platsen. Skala 1:2 000.

L2012:822: torpet var inte ett soldattorp utan ett torp vid namn Nybygget, vilken är äldre än år 1850. Den antikvariska bedömningen möjlig fornlämning ändras därför till fornlämning.

L2012:823: tidigare soldattorp (soldatnummer 89) senare omvandlat till backstuga. Förstörd under åren 2001-2003. Lämningsinformation uppdateras då den är förstörd och erhåller därmed den antikvariska bedömningen ingen antikvarisk bedömning.

L2020:8886: nyregistrerad lämning för uppgift om läge för soldattorp enligt äldre kartmaterial ej bekräftad i fält. Soldatnummer 88. Antikvarisk bedömning ingen antikvarisk bedömning.

L2009:8012 – boplatssområde

Bakgrund

Den berörda lämningen bestod av en möjlig fornlämning i form av boplatssområde och en handfull potentiellt överplöjda gravar. Platsen utgörs av en ytterst svag sydslänt vid södra änden av en isälvsås, omgiven av lerjordar i söder, väster och öster. Inom ytan har skörbränd sten tidigare påträffats, främst i den norra delen. Enligt en äldre karta från år 1768 syns, i lämningens norra del, fem rundlar, vilka tolkades kunna utgöra gravar, numera bortplöjda. Idag nyttjas marken som åkermark (LMS 1768:D1-2:2).

Mellan schakt 244 och 252 utgjordes marken av sentida störningar som sträckte sig ned till 0,8-1,2 meters djup. Däremellan grävdes mindre schakt i syfte att lokalisera störningens avslut. I annat fall har schakt avbrutits för att passera åkerdiken.

Resultat

Totalt grävdes 11 schakt om sammanlagt 380 meter, med en skopbredd på en meter. Schakten grävdes längs väg 990 i nord-sydlig riktning. Schakt 252 drogs även i öst-västlig riktning, längs med en infartsväg till gården Bränna.

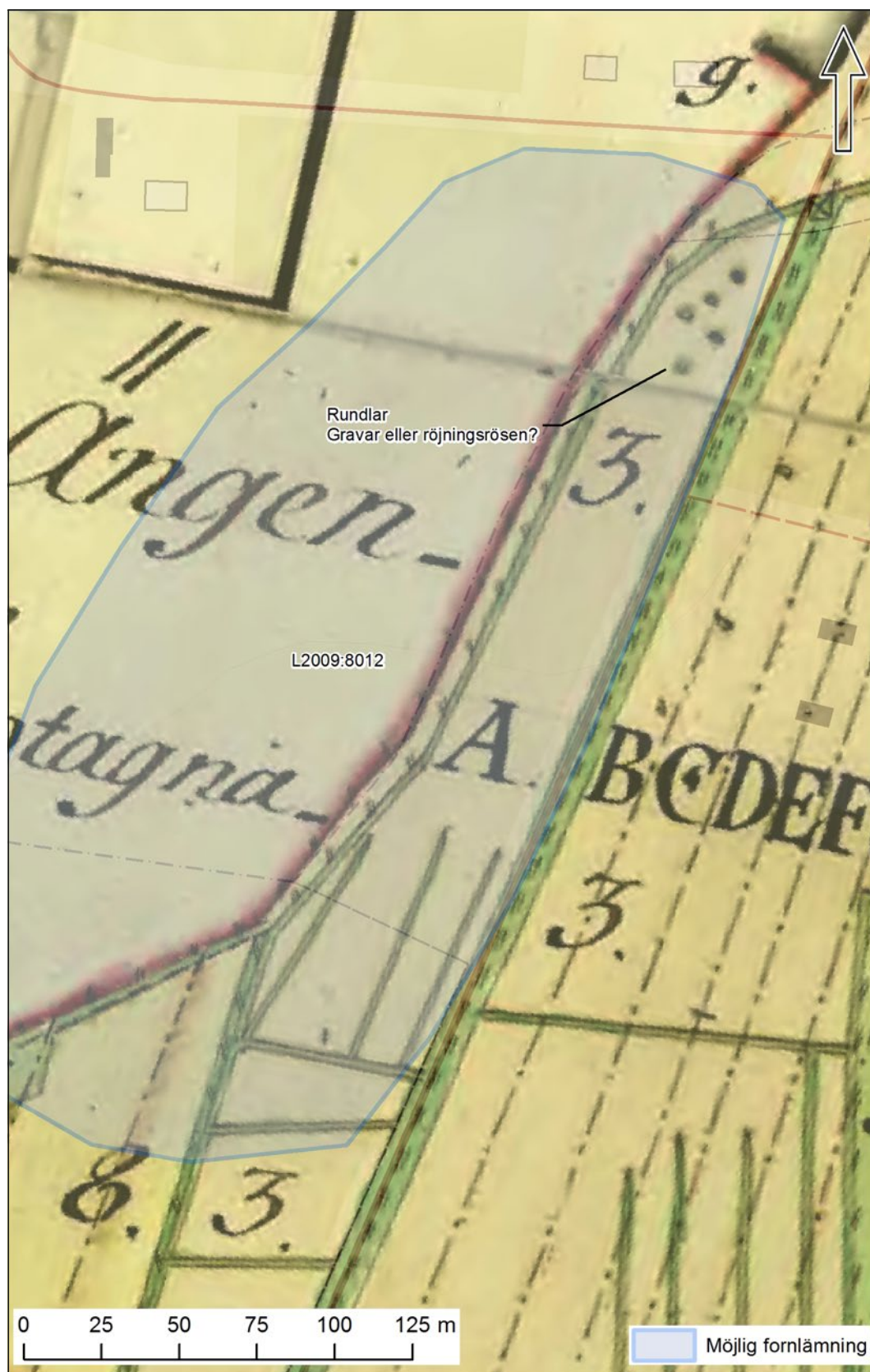
Schakt 230 var 80 meter och utgjordes överst av matjord som sträckte sig ned till 0,4–0,6 meters djup där naturlig morän påträffades som utgjordes av finkornig ljus silt med sandinslag.

I schaktet påträffades 12 stolphål, en kokgrop (A232), och sex diken. Stolphålen var mellan 0,10 och 0,20 meter i diameter och mellan 0,03 och 0,13 meter djupa.

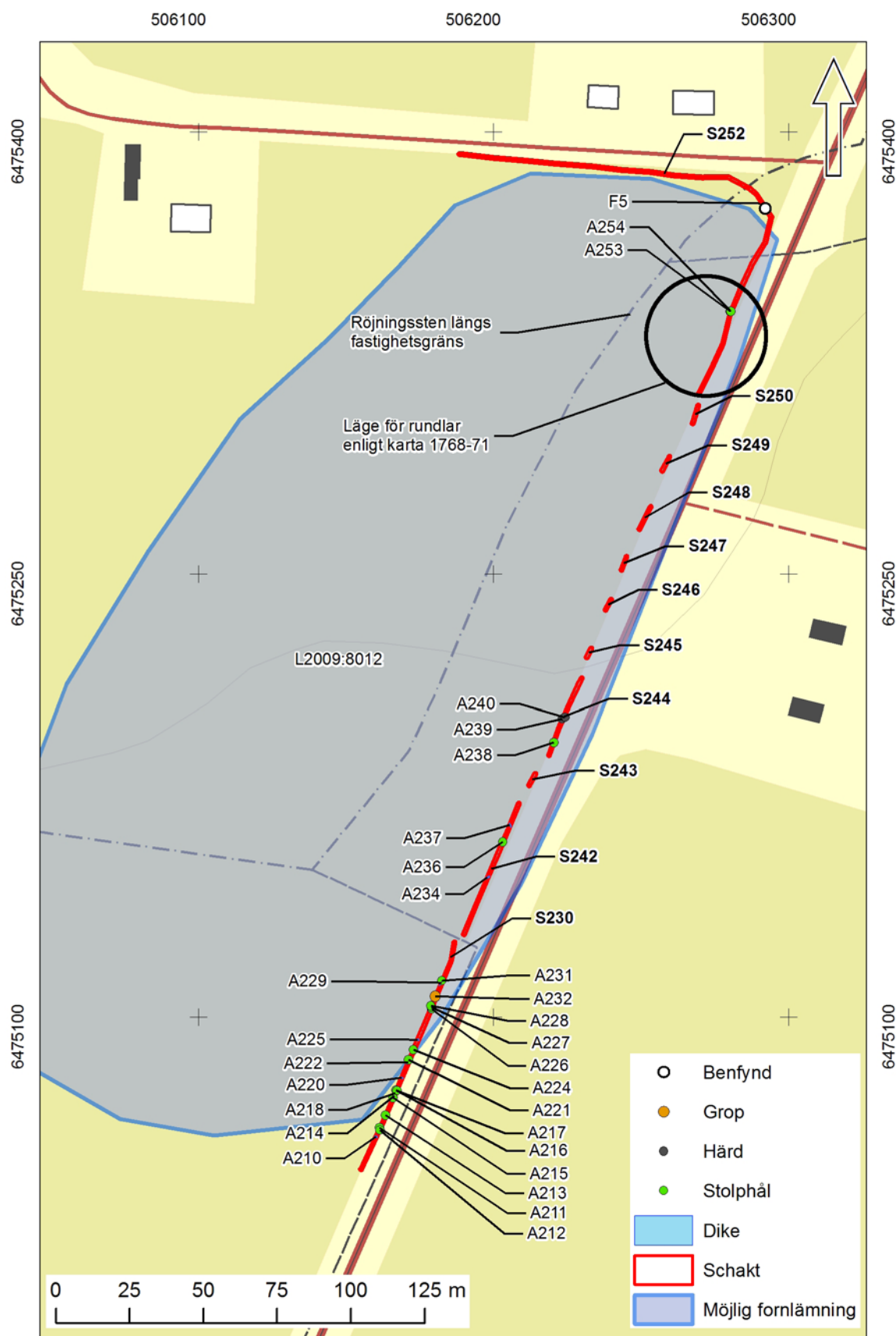
Då bredden på schaktet var begränsad till en meter kunde inga stolphål införlivas i en större sammanhållen kontext. Flertalet stolphål befann sig i nära anslutning till varandra varför det finns skäl att dessa koncentrationer återspeglar rester efter byggnader (A216, A217, A226, A227 A228).

Samtliga diken (A210, A214, A218, A220, A229) sträckte sig i östvästlig eller nordöst-sydvästlig riktning. De var skålformade och ca 0,5 meter breda och 0,15 till 0,30 meter djupa med en gråbrun lerig siltfyllning.

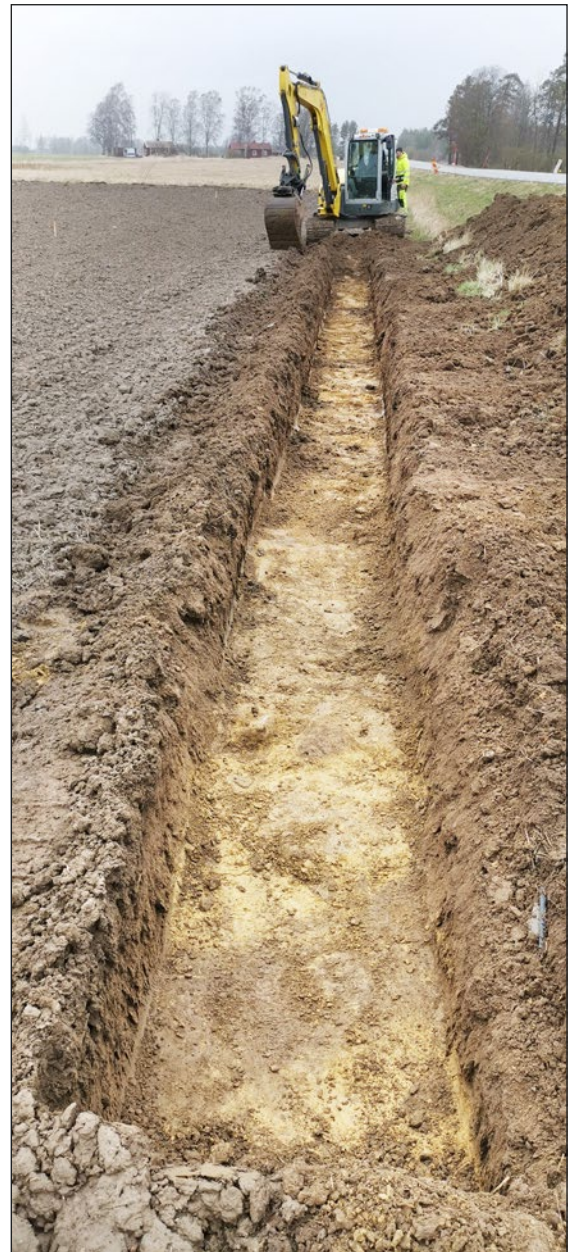
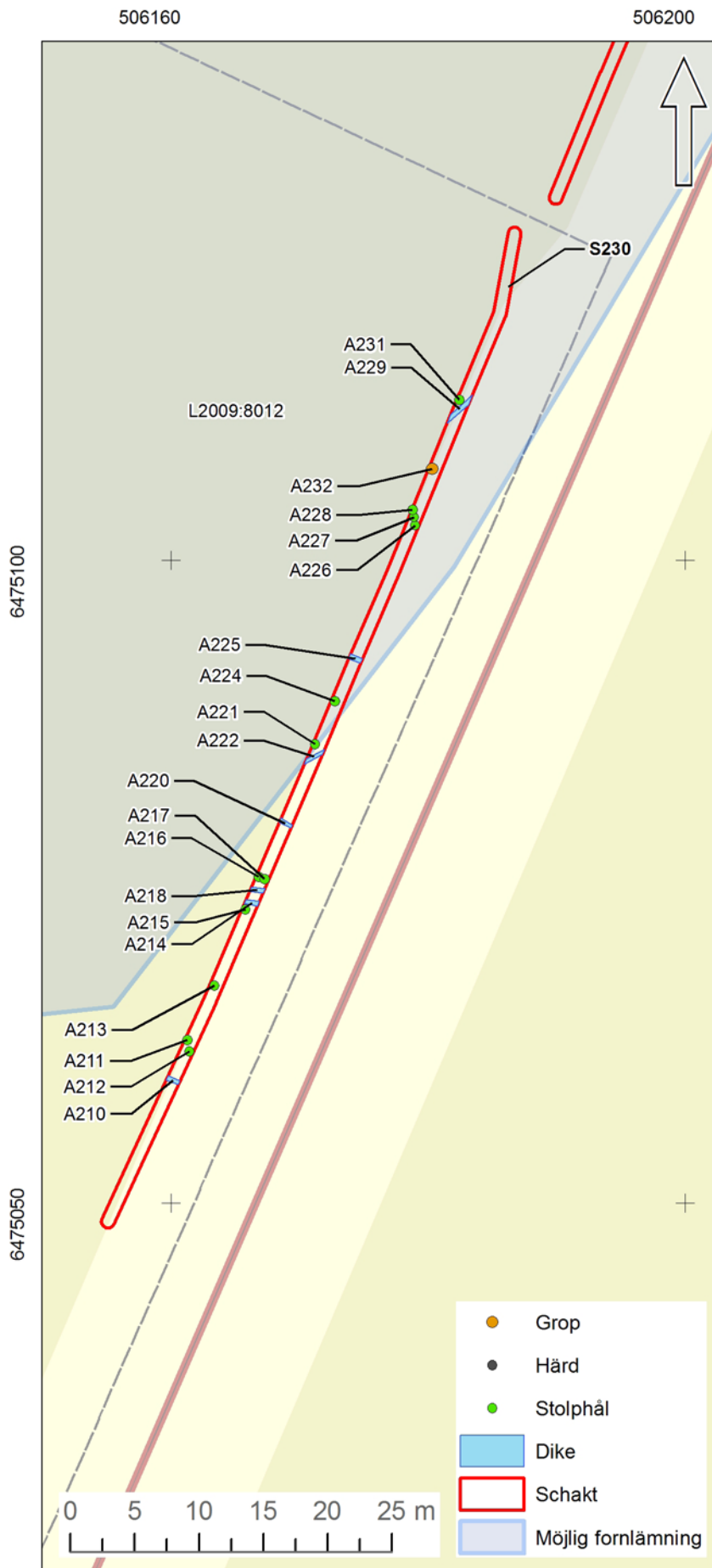
Kokgrop A232 schaktades inte fram i sin helhet då endast dess östra halva låg inom schaktet. Den del som undersöktes var ovalformad och mätte 1,6×0,6 meter i nord-sydlig riktning. Djupet var 0,25 meter och fyllningen bestod av brungrå silt och förekomst av skärvsten och skörbränd sten. De större stenarna, 0,20×0,35 meter, tenderade att ligga i sidorna och ned mot botten medan de mindre, 0,1×0,5 meter, var mer jämnt fördelade i fyllningen. I öster och söder hade anläggningen sluttande sidor med rundade bottenkanter och plan botten.

Figur 53. Kartöverlägg med boplatsens läge i förhållande till storskifteskartan år 1768 (LMS 1768:D1-2:2). I områdets norra del har rundlar utritats, vilket kan utgöra äldre gravar eller röjningsrösen. Skala 1:2 000.

Figur 54. Översikt över schakt och anläggningar som påträffades i samband med schaktningsövervakningen inom L2009:8012. Boplatsslämningar förekom främst i söder medan fynd av brända människoben påträffades i norr. Skala 1:2 000.

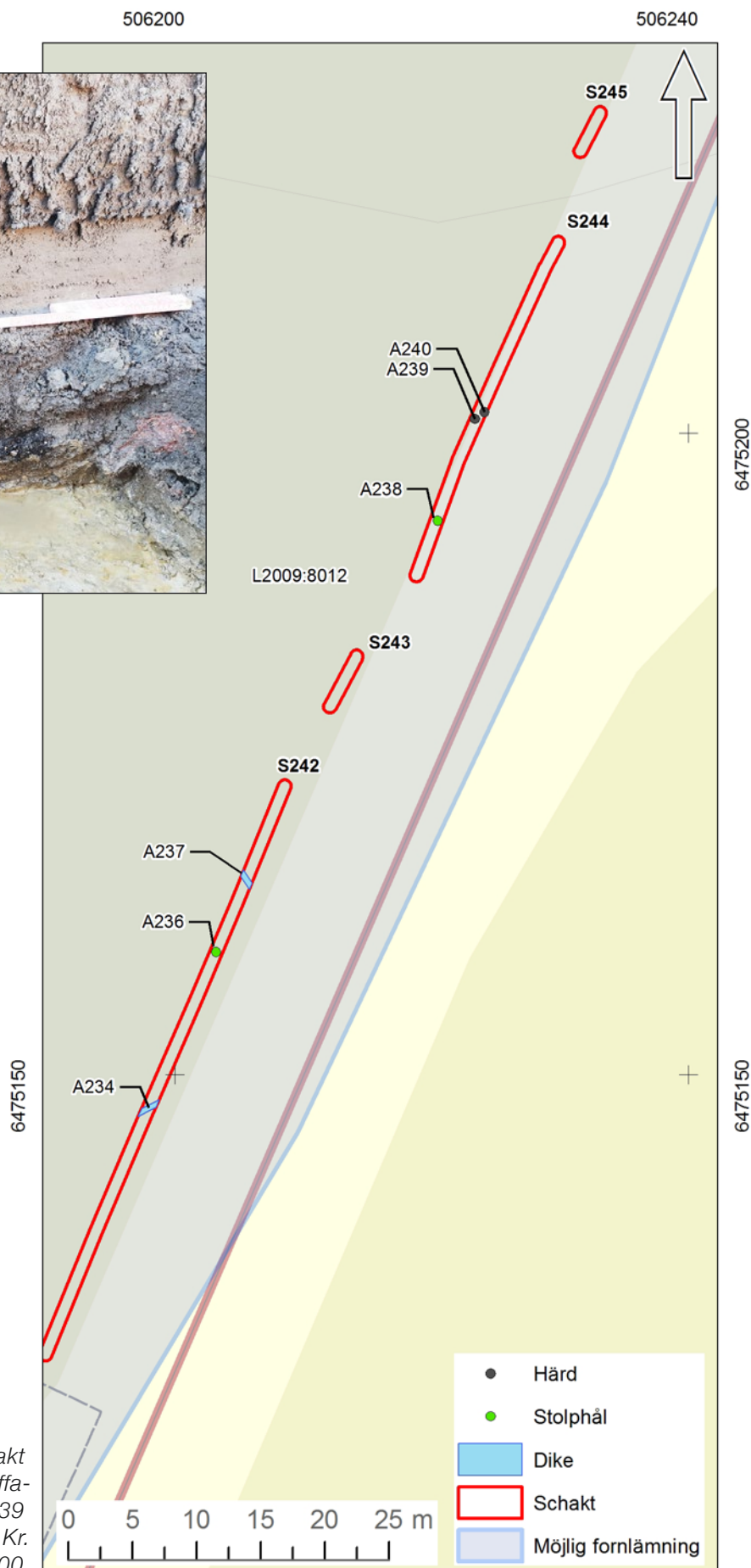

Figur 56. Del av schakt 230 sett från söder.

Figur 55. Anläggningsplan över schakt 230 där ett flertal stolphål påträffades. Skala 1:500.

Figur 58. Del av kokgrop A232.

Figur 57. Anläggningsplan över schakt S242 och S244. I schakt 244 påträffades två hårdar varav kol från hård A239 ¹⁴C-daterades till 36 f.Kr. – 121 e.Kr. Skala 1:500.

I schakt 242, som var 50 meter långt påträffades ett stolphål (A236) och två diken (A234, A237). Stolphålet var 0,3 meter i diameter, stenskott och 0,2 meter djupt. Stolphålen (A236 och A238) var 0,32 meter respektive 0,22 meter i diameter.

I schakt 244 som var 30 meter långt påträffades ett stenskott stolphål (A238) med en diameter om 0,2 meter och två härdar (A239, A240). Härdarna A239 och A240 låg intill varandra där A240 till viss del överlagrade A239.

A239 var 1,30 (N-S) meter lång och 0,45 meter bred. Mot schaktets östra kant var härden 0,15 meter djup med 0,05 till 0,10 meters infiltration ned i undergrunden. Botten var flack i västra delen och hade centralt en sänka. Stenarna var sotiga och hade kolfläckar. Det var främst skärvig sten men det förekom även sten som inte var synbart eldpåverkad. Kol från härden 14C-daterades till 36 f. Kr.–121 e. Kr. det vill säga skiftet mellan förromersk och romersk järnålder.

Härd A240 var 0,40 meter i nord-sydlig riktning och 0,48 meter i öst-västlig. Den hade samma typ av infiltration ned i undergrunden som härd A239. Den innehöll skärviga och sotiga stenar, och även icke synbart eldpåverkade stenar. Den hade en mer jämt platt botten än A239. Små inslag av bränd lera hittades ytligt i härden. Inga övriga fynd gjordes i någon av härdarna.

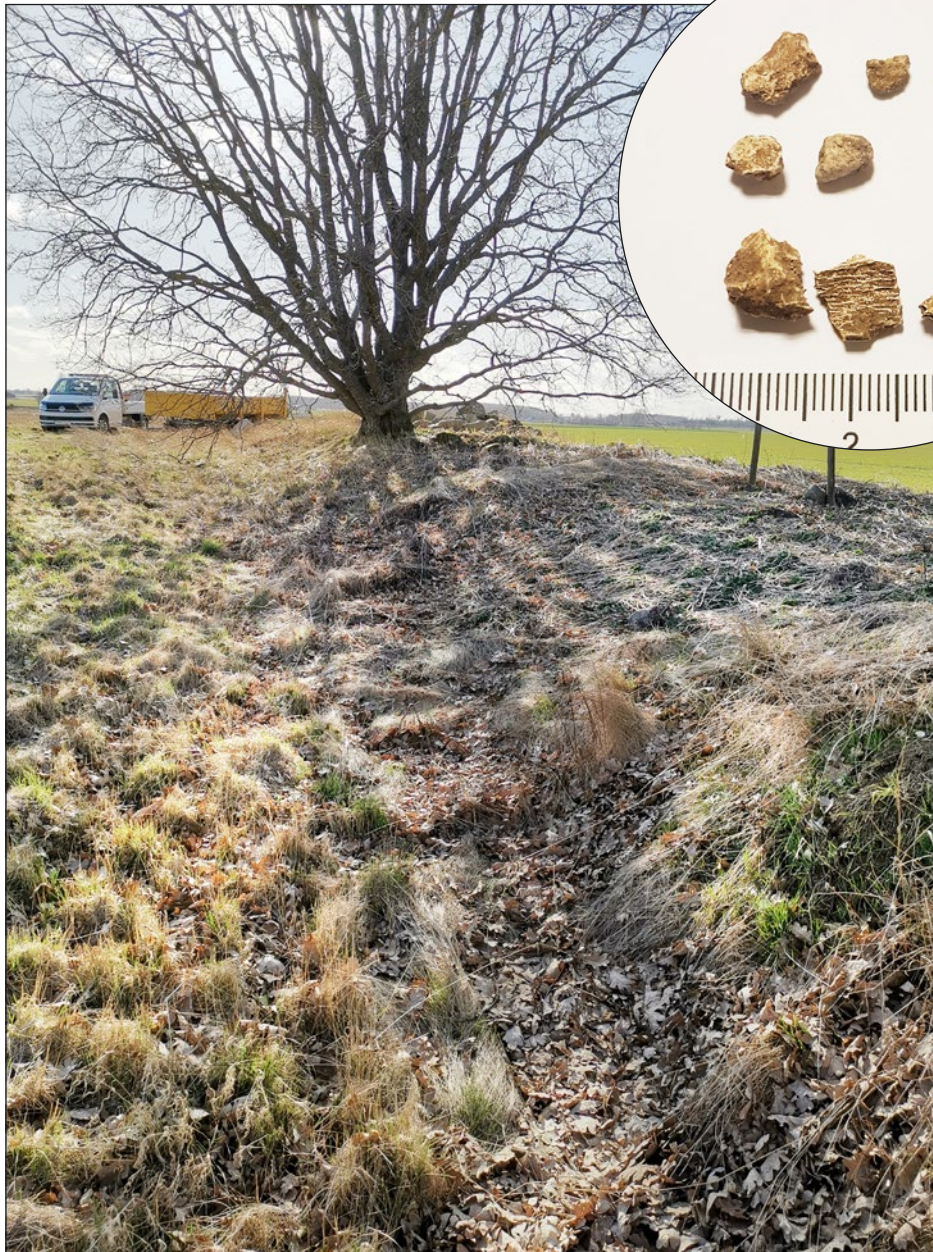
I schaktets (S244) norra del kunde en större modern störning i form av påfört grus och sand identifieras. De påförda massorna sträckte sig från cirka 0,5 meter ned till ett djup av drygt en meter och låg direkt på den naturliga moränen. Inga spår av kulturpåverkad jord kunde urskiljas mellan matjorden och de påförda massorna varför det förefaller som marken tidigare schaktats bort och därefter återfyllts. På grund av de sentida störningarna grävdes därefter kortare sökschakt (S245–S250) i syfte att i norr finna störningens norra begränsning och därifrån fortsätta den kontinuerliga schaktningen.

Där schakt 252 påbörjades kunde inte de påförda massorna längre ses. Läget för schaktet utgjorde även läget för de rundlar som i den äldre kartan, vilka misstänktes utgöra gravar. Platsen utgjordes av plan åkermark där röjningssten lagts i åkerkanten mot ett dike längs en fastighetsgräns. Vare sig rundlarna i den äldre kartan anger lägen för stensättningar eller röjningsrösen har de förstörts och stenarna lagts i åkerkanten.

I schaktet, som var 175 meter långt, påträffades två stolphål (A253, A254). Stolphålen (A253 och A254) låg i fin ljus sand vid 0,6 meters djup, och var fyllda med orangegul silt. Stolphål A253 var 0,25 meter i diameter och 0,17 meter djupt. Sidorna var trappstegsformade med i övrigt raka sidor och botten. A254 var 0,35 meter i diameter och 0,30 meter djupt och hade sluttande sidor med en spetsig botten. Det var stenskott med fyra stenar (0,05 till 0,10 stora meter) i ytan.

Figur 59. Invid ett dike som utgjorde fastighetsgräns fanns stenhögar upplagda, vilket troligen rör sig om stenar från rundlarna som finns utritade i den äldre kartan. Foto från nordöst.

Figur 60. Schakt 252 sedd från söder.

Figur 61 (infällt). Nio fragment av brända ben (F5) där två fragment kunde identifieras höra till människa.

I schaktets nordöstra hörn hittades i matjorden nio fragment av brända ben (F5) på 0,30 till 0,50 meters djup. Inga strukturer från bortplöjda gravar kunde annars observeras inom området. Benfragmenten (F5) mäter mellan 0,5–1 centimeter i storlek och den samlade vikten uppgår till ett gram. Åtminstone två benfragment från rörben har spongiosa som tyder på att det rör sig om ben från människa.

Där schaktet vek av åt väster var såväl telefon- som elkabel nedlagd. Schaktet drogs mellan avtagsvägen och den elkabel som löpte parallellt med vägen och marken var påtagligt påverkad. Ett 0,60 till 0,80 meter tjockt tvåskiktat matjordslager låg på en undergrund av ljus orangegul siltig sand. Förutom moderna nedgrävningar i form av olika ledningar kunde inga arkeologiskt intressanta anläggningar eller föremål hittas i denna del av ytan.

Tolkning och revidering

De arkeologiska resultatet visar att anläggningar kopplade till en boplats förekommer inom lämningen. Närmare tolkningar gällande bebyggelsestrukturer i form av hus och olika aktivitetsytor kan emellertid inte göras då schaktbreddens innebar att större sammanhängande ytor inte undersöktes. Anläggnings-tätheten var emellertid stor inom i det södra området inom schakt S230.

Boplatsen är belägen på en ytterst svag sydslänt vid södra änden av en isälvs ås och omges av leror med glaciala leror belägna västerut och låglänta, tidigare sumpiga våtmarken med postglacial silt påträffas söder och öster om boplatsen. Vidare är boplatsen belägen i nära anslutning till Skenaån och Födekullabäcken, belägna en kilometer söder och öster om boplatsen. Därmed finns potential för odling, boskapsskötsel och nära anslutning till kommunikationsleder.

Vad gäller de förmodade gravarna inom lämningens norra del påträffades brända ben ett stycke norr om de utritade rundlarna, strax söder om avfarten till gården Bränna. Två fragment kan identifieras tillhöra människa, vilket därmed stärker den tidigare uppfattningen om att rundlarna utgörs av gravar som i sen tid, i samband med jordbrukets rationalisering under tidigt 1900-tal, flyttats bort med hjälp av traktor och marken uppodlats. Därmed finns med stor sannolikhet ytterligare material från de tidigare gravarna kvar i området.

Den antikvariska statusen möjlig fornlämning ändras till fornlämning. Vidare utökas lämningens yta ett tiotal meter i sydväst för att innefatta de schakt, vilka låg utanför lämningsytan, där ett flertal anläggningar med boplatsskarakter påträffades och i norr där fynd av människoben påträffades strax nordöst om lämningsytan.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Som beskrivs i metoddelen skedde dessvärre schaktningsarbete utan närvaro av arkeolog innan och under projektets gång. Vidare visade det sig att lämningar skulle beröras av ledningsgrävningen som det saknades beslut för. För att förekomma ytterligare missförstånd anordnades ett möte (januari 2020) mellan samtliga involverade aktörer såsom handläggare från Länsstyrelse, arkeolog hos Arkeologgruppen AB, representanter från Utsikt Bredband AB och berörda gräventreprenörer. Vid mötet förevisades samtliga planerade sträckor i syfte att utröna huruvida ytterligare lämningar berördes. Framtida ändringar skulle därefter alltid meddelas arkeolog hos Arkeologgruppen AB för dennes bedömning och kontroll om ytterligare lämningar skulle komma att beröras. Berörd arkeolog och gräventreprenör utförde därefter en gemensam översyn över de kvarvarande lämningarnas position som även markerades med snitselband. Efter mötet kunde därefter projektet fortgå utan ytterligare missförstånd.

Syftet med undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt undersöka, dokumentera och tolka de arkeologiska lämningar som eventuellt skulle påträffas vid schaktningsövervakningen. Arkeologgruppen AB anser att syftet med schaktningsövervakningen har uppfyllts, med undantag av de schakt som grävdes utan närvaro av arkeolog.

Berörda lämningar har tolkats och information har uppdaterats i Kulturmiljöregistret. I vissa fall har storleken på lämningsytor utökats, den antikvariska bedömningen omvärderats och nya lämningar registrerats som en följd av arkeologiska resultat.

Referenser

Tryckta källor

- Arbman, H. 1942. *Östgötska storbondegravar från 700-talet e. Kr.* Östergötlands fornminnes och museiförerings meddelanden. 1939–1941.
- Lagerstedt, A. och Söderberg, M. 2013. *Russingstorp. En gård från äldre järnålder och spridda nedslag från yngre stenålder och yngre järnålder.* Fivelstad 59 och 60, Motala kommun, Östergötland. Särskild arkeologisk undersökning. Rapporter från Arkeologikonsult 2013:2408 (RAÄ dnr 3.4.2-2231-2013).
- Lundqvist, L. 2004. *Järnåldersboplatz vid Stenkilsvarv.* Rapport UV Öst 2004:4. Riksantikvarieämbetet.
- Rundqvist, M. & Olsson, T. 2007. *Prospektering kring Östervarvsgravfältet i Varv,* 10–12 april 2007. Otryckt rapport, arkivhandling. Östergötlands museum.
- Räf, E. 2013. *Ombyggnad av Elnät i Melstad Varv.* Arkeologisk förundersökning. Östergötlands museum Rapport 2014:29.
- Larsson, L. m.fl. 1997. Rapport. *Arkeologisk utredning etapp 1 och 2. Riksväg 50.* UV Linköping. Rapport 1997:3. (RAÄ Dnr 321-2162-2004).

Kartor och arkivmaterial

HISTORISKA LANTMÄTERIAKTER

- Arealavmätning 1745: Födekulla. Akt: 05-STY-6. Lantmäterimyndigheternas arkiv.
- Geometrisk ägoavmätning 1635. Örn. D1-20:D5:111. Lantmäteristyrelsens arkiv.
- Häradskarta 1868-77. J112-44-5. Rikets allmänna kartverk.
- Häradskarta 1868-77. J112-45-1. Rikets allmänna kartverk.
- Laga skifte 1849. Nedre Götala. Akt: 05-STY-19. Lantmäterimyndigheternas arkiv.
- Laga skifte 1853. Vreta. D1-19:1. Lantmäteristyrelsens arkiv.
- Laga skifte 1855. Vreta. 05-ALL-67. Lantmäterimyndigheternas arkiv.
- Skattläggningsberedning 1721. Örn. D1-20:1. Lantmäteristyrelsens arkiv.
- Storskifte 1762. Varv. Akt 05-STY-13. Lantmäterimyndigheternas arkiv.
- Storskifte 1768. Biskopsberga. D1-2:2. Lantmäteristyrelsens arkiv.
- Storskifte 1772. Nedre Götala. Akt D105-3:1. Lantmäteristyrelsens arkiv.
- Ägomätning 1635. Födekulla. D105-D5:138. Lantmäteristyrelsens arkiv.
- Ägomätning 1745. Födekulla. D105-2:1. Lantmäteristyrelsens arkiv.

TOPOGRAFISKA ARKIVET

ATA dnr 4120/49, dnr 2721/49

RIKSARKIVET

Husförhörslängder 1845-1849: Allhelgona Kyrkoarkiv. Landsarkivet i Vadstena. Östergötland.

Webbmaterial

www.skogsvårdsstyrelsen.se 2020-10-20.

Kulturmiljöregistret (KMR)

<https://app.raa.se/open/fornsok/> 2020-10-20

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Schaktnr	Storlek/m	Djup/m	Beskrivning
100	140x0,1	0,8	Grävt utan arkeolog. Sträckan plöjd.
101	130x0,2	0,2-0,3	Grävt utan arkeolog med mindre tomtgrävare
102	60x0,5	0,8	Grävt utan arkeolog med större maskin.
103	22x0,5	0,5	Utfyllda gruslager för infartsväg ned till 0,4-0,5 meters djup där morän tog vid.
104	16x0,2	0,3	Endast matjord
105	19x0,2	0,3	Endast matjord
106	23x0,2	0,3	Endast matjord
107	62x1	0,8	Matjord 0,4-0,6, därefter grusig morän.
108	44x1	0,8	Matjord 0,4-0,6 meter tjock. Därefter grusig morän.
110	7x1	0,5	Överst matjord 0,1 meter tjock. Därefter utfyllda gruslager till schaktbotten där sandig morän tog vid.
117	180x0,2	0,5	Överst matjord 0,2-0,3 meter tjock. Därefter grusig morän.
118	200x0,5	0,8	Överst matjord 0,4-0,6 meter tjock. I nordöstra delen av schaktet utgjordes den naturliga marken av grusig morän som övergick till lera i schaktets sydvästra del.
120	60x0,2	0,3	Schaktat utan arkeolog med mindre tomtgrävare.
121	160x0,5	0,8	Schaktat utan arkeolog med större maskin.
122	22x1	0,8-0,6	Matjord 0,2-0,3 meter tjock. Därefter påträffades rester av husgrund från Varvs bytomt(L2020:4589)
124	18x1	0,8	Matjord 0,4-0,6 meter tjock. Därefter siltig morän.
126	34x1	0,8	Matjord 0,4-0,5 meter tjock. Boplatslämningar påträffade i skiftet mot sandig morän (L2020:4592)
137	5x1	0,4	Matjord 0,3-0,4. Rester efter förmodad stensättning påträffad varefter schaktning avbröts (L2020:4609)
138	60x1	0,8	Matjord 0,3-0,5 meter tjock. Grusig, delvis stenbunden morän i schaktets norra del som övergick till stenfri vid schaktets södra halva.
139	80x0,5-0,2	0,3-0,8	Matjord 0,1-0,3 meter djup. Långa schaktets nordvästra-sydöstra sträckning grävdes schaktet ned till 0,6-0,8 meters djup där äldre kabel påträffades i schaktbotten, vilken senare följdes.
181	15x1	0,4	Odlingsslager 0,1-0,2 meter tjock. Sandig morän i botten.
182	11x1	0,4	Odlingsslager 0,1-0,2 meter tjock. Sandig morän i botten.
183	13x1	0,4	Odlingsslager 0,1-0,2 meter tjock. Sandig morän i botten.
184	13x1	0,5	Odlingsslager 0,1-0,2 meter tjock. Grusig morän i botten, med litet inslag av sand.
185	14x1	0,5	Odlingsslager 0,4 meter tjock. Stenbunden morän med litet inslag av sand i botten.
186	13x1	0,5	Odlingsslager 0,4 meter tjock. Sandig morän i botten.

Schaktnr	Storlek/m	Djup/m	Beskrivning
187	8x1	0,5	Odlingslager 0,4 meter tjock. Sandig morän i botten.
188	12x1	0,5	Schakt genom tvärdike. Odlingslager 0,3 meter tjock. Dikets botten utgörs av urlakad odlingsjord, Sandig morän i botten.
189	10x1	0,5	Odlingslager 0,35 meter tjock. Grusig morän i botten.
190	12x1	0,3	Odlingslager 0,15 meter tjock. Grusig och stenbunden morän i botten.
191	11x1	0,6	Odlingslager 0,15 meter tjock. Grusig och stenbunden morän i botten.
192	13x1	0,4	Odlingslager 0,35 meter tjock. Grusig och stenbunden morän i botten.
193	11x1	0,4	Odlingslager 0,25 meter tjock. Grusig och stenbunden morän i botten.
194	8x1	0,5	Schakt genom parcelldike. Odlingslager 0,3 meter tjock. I botten av parcelldiket är urlakad odlingsjord. Grusig morän i botten.
200	70x1	0,6	Matjord 0,1-0,3. Rester efter äldre husgrund hörande till torpet "Nybygget" vid 0,2 meters djup. Därefter äldre odlingslager vid 0,2 meters djup ned till 0,4 meters djup. I botten grusig morän.
210	96x0,5-1	0,4-1	Matjord 0,1-0,3 meter tjock. Äldre odlingslager vid 0,2 meters djup. Schaktets nordöstra del utgjordes av sentida utfyllnadslager.
211	28x0,2	0,2-0,3	Schaktat utan arkeolog med mindre tomtgrävare.
230	84x1	0,5-0,7	Gråbrun matjord av silt, sand och småsten. Undergrund av gulorange sand.
240	48x1	0,5-1,2	Gråbrun matjord av silt, sand och småsten. Undergrund av gulorange sand. Större störning i norr med påförd sand och grus.
243	5x1	0,5-1	Gråbrun matjord av silt, sand och småsten. Undergrund av gulorange sand. Större störning i med påförd sand och grus.
244	28	0,5-1	Gråbrun matjord av silt, sand och småsten. Undergrund av gulorange sand. Större störning i med påförd sand och grus.
245	5	0,5-1	Gråbrun matjord av silt, sand och småsten. Undergrund av gulorange sand. Större störning i med påförd sand och grus.
246	5	0,5-1	Gråbrun matjord av silt, sand och småsten. Undergrund av gulorange sand. Större störning i med påförd sand och grus.
247	5	0,5-1	Gråbrun matjord av silt, sand och småsten. Undergrund av gulorange sand. Större störning i med påförd sand och grus.
248	5	0,5-1	Gråbrun matjord av silt, sand och småsten. Undergrund av gulorange sand. Större störning i med påförd sand och grus.
249	5	0,5-1	Gråbrun matjord av silt, sand och småsten. Undergrund av gulorange sand. Större störning i med påförd sand och grus.
250	5	0,5-1	Gråbrun matjord av silt, sand och småsten. Undergrund av gulorange sand. Större störning i med påförd sand och grus.
252	177	0,5-1,2	Gråbrun matjord av silt, sand och småsten. Undergrund av gulorange sand. Fickor av störningar med påförd sand och grus i den del som löpte nordsydligt. I östvästlig riktning fanns ett tvåskiktat motjordslager som sträckte sig ned till mellan 0,60 och 0,80 meters djup.

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anr	Typ	Storlek/m	Djup/m	Beskrivning
113	Golvlager	2x0,2	0,1	Stensatt yta med stenar upp till 0,1 meter.
114	Golvlager	3x0,2	0,1	Stensatt yta med stenar upp till 0,2 meter.
115	Syll	0,2x0,4	0,2	Tre stenar 0,-0,3 meter stora, hörande till syll.
116	Syll	0,2x0,4	0,2	Två stenar 0,2-0,3 meter stora, hörande till syll.
123	Husgrund	18x1	0,4	Husgrund med syllstenar i norr 0,4-0,6 meter stora och 0,4 meter höga. Söder om syllen var stenpackning med moränstenar 0,2-0,2 meter stora. Lämningen endast framrensad.
126	Ränna	1x0,4	0,2	Stenfyllt ränna, förekomst av bränd lera bland stenarna som var 0,1-0,2 meter stora.
127	Ränna	1x0,4	0,1	Stenfyllt ränna, förekomst av bränd lera bland stenarna som var 0,1-0,2 meter stora.
136	Stenpackning	4x1	0,2	Stenpackning med delvis lösa stenar överst i stenpackning med tätt packade under. Stenar 0,1-0,3 meter stora.
137	Stensättning			
150	Odlingslager	40x0,5	0,3	Under matjord fanns äldre odlingslager 0,2-0,3 meter tjock. Brun humös och porös med högt inslag av sand.
201	Syll	3,6x0,4	0,2	Västra långsidan hörande till torpet Nybygget. Utgjordes av stenar, 0,2-0,4 meter stora, lagda i ett skift. Insidan av husgrunden fylld med morän.
202	Syll	1x0,4	0,2	Södra kortsidan hörande till torpet Nybygget. Utgjordes av stenar, 0,2-0,4 meter stora, lagda i ett skift. Insidan av husgrunden fylld med morän.
203	Odlingslager	10x1	0,3	Under matjord fanns spår av äldre odlingslager vid 0,2 meters djup. Brun porös och heterogen. Avtog i söder där grusig och stenig morän tog vid.
210	Dike	1x0,45	0,15	Skålförmad. Fyllning av brungrå lerig silt.
211	Stolphål	0,2	0,1	Sluttande sidor med spetsig botten. En skoningssten, 0,10x0,10. Fyllning av brungrå lerig silt.
212	Stolphål	0,15	0,1	Fyllning av brungrå lerig silt.
213	Stolphål	0,15	0,1	Fyllning av brungrå lerig silt.
214	Dike	1x0,5	0,2	Rundad botten. Fyllning av brungrå lerig silt.
215	Stolphål	0,15	0,05	Fyllning av brungrå lerig silt.
216	Stolphål	0,1	0,05	Fyllning av brungrå lerig silt.
217	Stolphål	0,15	0,1	Sluttande kant i öst, rak i väst. Spetsig botten. Fyllning av brungrå lerig silt.
218	Dike	1x0,6	0,25	Skålförmad med rundad botten. Fyllning av brungrå lerig silt.
220	Dike	1x0,4	0,15	Skålförmad. Fyllning av brungrå lerig silt.
221	Stolphål	0,1	0,05	Fyllning av brungrå lerig silt.
222	Dike	1x0,7	0,3	Skålförmad. Fyllning av brungrå lerig silt.
224	Stolphål	0,15	0,05	Botten av stolphål. Fyllning av brungrå lerig silt.
225	Dike	1x0,55	0,2	Skålförmad. Fyllning av brungrå lerig silt.

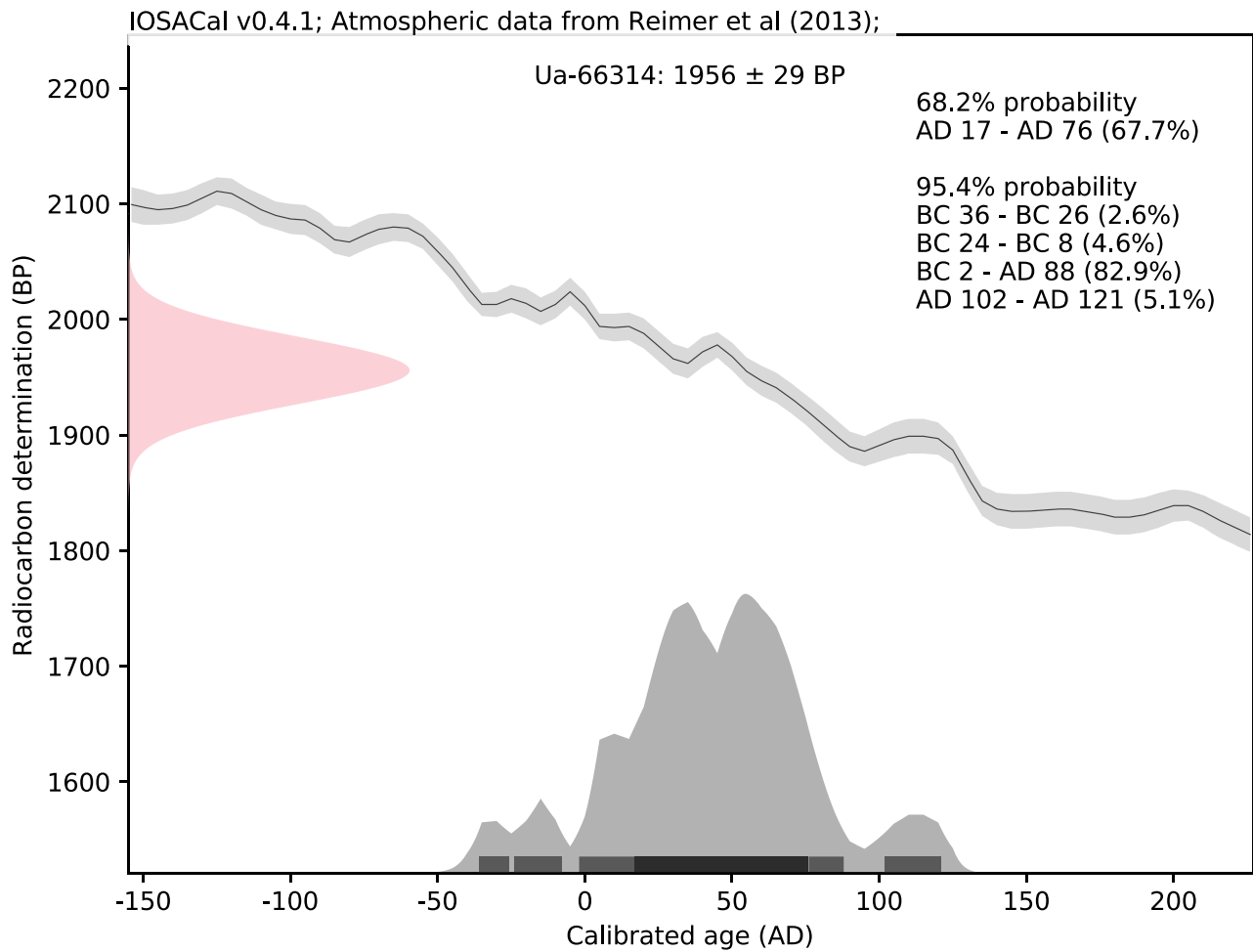
Anr	Typ	Storlek/m	Djup/m	Beskrivning
226	Stolphål	0,2	0,2	Fyllning av brungrå lerig silt.
227	Stolphål	0,1	0,05	Botten av stolphål. Fyllning av brungrå lerig silt.
228	Stolphål	0,1	0,1	Raka sidor med rundad botten. Fyllning av brungrå lerig silt.
229	Dike	1x0,2	0,15	Smalare än övriga diken och med en spetsig botten. Fyllning av brungrå lerig silt.
231	Stolphål	0,45	0,25	Stenskott med stenar i storlek 0,20x0,15 till 0,20x0,35. Sluttande sidor med spetsig botten. Fyllning av brungrå lerig silt.
232	Kokgrop	1,6x0,5	0,35	Oval form. Västra delen av anläggningen gick in i schaktkanten. Skärersten och skörbränd sten genom hela fyllningen i storlek ca 0,1x0,5 till 0,10x0,20. De större stenarna tenderade att ligga i sidorna och mot botten. Sluttande sidor och rundade bottenkanter med plan botten. Ca 25% av fyllningen var sten och resterande fyllning var brungrå silt.
234	Dike	1x0,3	0,1	Skålförmad med fyllning av brungrå lerig silt.
235	Dike	1x0,95	0,4	Sentida dike på ca 0,45m djup. Rödbrunnt grus, sand och småsten i fyllningen.
236	Stolphål	0,3	0,2	Stenskodd med stenar i storlek 0,05x0,05 till 0,10x0,15. Sluttande sidor med rundade bottenkanter och plan botten. Fyllning av gråbrun sand, grus och småsten.
237	Dike	1x1,4	0,5	Sentida dike på ca 0,50m djup. Rödbrunnt grus, sand och småsten i fyllningen.
238	Stolphål	0,2	0,05	Skålförmad botten av stolphål. Fyllning av brungrå lerig silt. 2 möjliga skoningsstenar ovan, 0,05x 0,05 till 0,1x0,1 stora.
239	Härd	1,3x0,45	0,15	Sluttande kant i väst och norr. Plan botten i väst, djupare grävd mot den östra schaktkanten. Ytligt var anläggningen till viss del skuren av A240. Ca 0,05 m infiltration av undergrunden i botten. Ett fåtal eldpåverkade stenar, främst skärviga, 0,05x0,05 till 0,10x0,15m stora. Sträckte sig in i den östra schaktkanten.
240	Härd	0,4x0,5	0,2	Plan botten med svagt sluttande sida mot öst. Skärviga och skörbrända stenar, 0,05x0,05 till 0,08 x0,12 m stora, med sot- och kolfläckar. Innehöll små bitar av bränd lera. Ca 0,05 m infiltration av undergrunden i botten. Överlagrar till viss del den yttersta västra sidan av A239.
253	Stolphål	0,25	0,2	Trappstegsformade sidor med 0,07 m djup och bred avsats, sedan raka sidor ned ytterligare 0,10 m raka sidor ned. Skarp bottenkant i väst och något rundad i öst. Plan till rundad botten. Fyllning av orangegul silt med sandinslag.
254	Stolphål	0,35	0,3	Stenskodd med fyra stenar, 0,05x0,05 m, i ytan. Sluttande sidor med spetsig botten. Fyllning av orangegul silt med inslag av grus, sand och småsten.

Bilaga 3. Fyndtabell

Fnr	Sakord	Material	Del	Antal	Vikt/g	Kontext	Anmärkning
1	Sked	Nysilver	Hel	1	30	A202	1850-1950. Märkt på baksidan av skaftet "A.G. Dufva" och "NS".
2	Malsten	Sandsten	Del av slipyta	1	19 400	A201	Passar med F3. Slipsidan kvar, ovansidan trasig. Runt genomgående hål.
3	Malsten	Sandsten	Del av slipyta	1	12 000	A201	Passar med F2. Slipsidan kvar, ovansidan trasig. Runt genomgående hål.
4	Slipsten	Sandsten	Del av slipyta	1	4 200	A201	Radie 0,15 meter. Bredden 0,05 om än ena sidan av slipstenen är trasig och dess bredd därmed inte är komplett. Kvadratisk genomgående hål.
5	Brända ben	Ben		9	1	S252	Små fragment.

Bilaga 4. ^{14}C -datering

Kalibreringskurvor

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

ARKEOBOTANISK ANALYS AV JORDPROVER FRÅN L2009:7999 OCH L2009:8080, MJÖLBY KOMMUN, ÖSTERGÖTLAND

Beställare: Arkeologgruppen

Analys: Stefan Gustafsson 2020

Inledning

På uppdrag av Arkeologgruppen AB har Arkeologikonsult analyserat 4 prover på arkeobotaniskt material. Proverna kom från en förundersökning inom fornlämning L2009:8008 och L2009:7999 i Mjölby kommun, Allhelgona socken i Östergötland.

Proverna togs ur fossil åkermark i samband med schaktning inför nedläggning av fiber.

Syfte och målsättning

Syftet med makrofossilanalysen var att försöka hitta material som kunde användas till att datera åkrarna. Fossil åker utgör en svår lämning att datera. Det som en gång odlades på åkrarna har skördats och tagits därifrån. Hushållsavfall, kompost och skräp kan ha tillförts odlingsjorden som gödning, men sådant material bryts snabbt ner. Ett material som däremot återstår är träkol, vilket kan ha sitt ursprung från flertalet händelser. Inte sällan har exempelvis utrak från spisar slängts ut på odlingsmarken. Kolet kan också komma från bränning av halm, röjningseld och svedjebruk. Även skogsbränder avsätter mycket kol. Det kol som påträffas i fossila åkrar kan med andra ord härröra från olika händelser från helt olika tidsperioder. Genom bearbetning av åkrarna blandas och fragmenteras kolet, vilket ytterligare problematiserar tolkningen av dess ursprung.

Utifrån detta perspektiv måste man se källkritiskt på de resultat som ^{14}C -analysen, eftersom vi inte med säkerhet vet om kolet som dateras har en koppling till fornlämningen.

Metod

Proverna floterades i vatten och det använda sållet hade en maskstorlek av 0,2 millimeter. Det förkol

nade materialet lufttorkades. Bottensatsen i varje prov undersöktes på tyngre makrofossil som ben, keramik, bränd lera med mera.

Makromaterialet analyserades med hjälp av mikroskop med en förstoring av 4–600 gånger. Vid artbestämning användes referenslitteratur och referenssamling (bl.a. Berggren 1969, 1981, Jacomet 2006; Digital Seed Atlas of the Netherlands, Schweingruber 1978, 1990, Mork 1946, www.woodanatomy.ch).

Bioturbationen påverkar transport av olika typer av material i jorden. Det kan ske genom bland annat maskar, insekter, gnagare och rötter. Mindre kolbitar, sädeskorn och frön kan genom denna typ av jordpåverkan transporteras upp eller ner genom jordlager. Generellt var bioturbationen hög inom hela undersökningsytan när det gäller alla typer av anläggningar, bortsett från djupare brunnar.

Vedartsanalys och ^{14}C -analys

Vid urval av trädslag till ^{14}C -analys bygger det på att man väljer det trädslag som har den lägsta högsta egenåldern. Eftersom det sällan går att avgöra vilken egenålder en specifik kolbit har utgår man från hur gammalt respektive trädslag vanligen blir (Figur 1).

Trädslag	Högsta egenålder i kalenderår
Björk	300
Gran	350
Hassel	60
Tall	400

Figur 1. Tabell över hur gamla olika trädslag normalt blir, enstaka exemplar kan bli äldre.

Resultat

Prov 1 Snr 183 L2009:8008

Provet innehöll fragmenterat träkol från björk, tall, gran och obestämt kol. Ingen annan förkolnad växtmakrofossil fanns i provet.

Till en ^{14}C -analys bör man välja björk.

Prov 2 Snr 187 L2009:7999

Provet innehöll några större kolbitar och gott om fragmenterat kol. De större kolbitarna kom från hassel och de mindre fragmenten kom från gran och tall.

Till en ^{14}C -analys bör man välja hassel.

Prov 3 Snr 188 L2009:7999

Provet innehöll små kolfragment från hassel och obestämt kol samt några obestämbara rotdeklar. Eftersom det inte går att artbestämma de förkolnade rotnöklarna bör man välja hassel till en ^{14}C -analys.

Prov 4 Snr 194 L2009:7999

Provet innehöll träkol från björk, gran och tall samt obestämbara kolfragment.

Till en ^{14}C -analys bör man välja björk.

Avslutande kommentar

Precis som förväntat innehöll proverna inga förkolnade sädeskorn eller fröer. Det träkol som påträffats i proverna kan inte med säkerhet knytas till den fossila åkermarken. Ett rimligt antagande är ändå att större delen av kolmaterialet kommer från aktiviteter i anslutning till odlingen. Det kan vara halmbränning, röjningseld eller att hushållsavfall som uttrak från spisar deponerats i odlingsjorden. Den arkeobotaniska analysen visar inte vad som odlades på åkrarna eller hur de brukades.

PROV NR	1	2	3	4
SNR	183	187	188	194
LNR	2009:8008	2009:7999	2009:7999	2009:7999
VEDART				
BJÖRK	7			9
GRAN	3	4		2
HASSEL		24	13	
TALL	5	8		10
ROT			3	
OBESTÄMT KOL	2	2	7	3
FÖRSLAG ^{14}C	BJÖRK	HASSEL	HASSEL	BJÖRK

Figur 2. Artlista.

Litteratur

BERGGREN, G. 1969. *Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species with morphological descriptions*. Part 2: Cyperaceae. Swedish natural Science Research Council, Stockholm.

BERGGREN, G. 1981. *Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species with morphological descriptions*. Part 3: Salicaceae–Cruciferae. Swedish Museum of natural History, Stockholm.

Hemsida, Digital Seed Atlas of the Netherlands: <http://seeds.eldoc.ub.rug.nl/?pLanguage=en>

JACOMET, S. 2006. Identification of cereal remains from archaeological sites. Archaeobotany Lab, IPAS, Basel University. Opublicerat kompendium.

SCHWEINGRUBER, F. H. 1978. *Microscopic Wood Anatomy. Structural variability of stems and twigs in recent and subfossil woods from Central Europe*. Zug, Switzerland.

SCHWEINGRUBER, F. H. 1990. *Anatomy of European woods*. Paul Haupt förlag, Bern, Stuttgart, Wien.

Hemsida, wood anatomy of Central European species: www.woodanatomy.ch

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2020:62

